

Phenomenological Study of the Lived Experience of Childless Couples and the Meaning of Voluntary Childlessness in Kerman

Javad Maddahi Moshizi^{1✉} 0000-0002-3438-0588

1. Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran. E-mail: maddahi1980@uk.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Keywords:
Voluntary
childlessness,
lived experience,
interpretative
phenomenology,
family culture,
two-person family,
Kerman.

ABSTRACT

Research Approach: Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) was implemented in this investigation to investigate the lived experiences of couples who have voluntarily abstained from having children in Kerman.

Objective: The primary objective was to elucidate and elucidate the significance and framework of the deliberate decision to abstain from having children in the cultural and social environment of a non-metropolitan Iranian city, where traditional norms of parenthood continue to prevail.

Methodology: Semi-structured interviews were conducted with ten couples (20 participants) until theoretical saturation was achieved. Thematic analysis was implemented at three distinct levels: micro, meso, and macro.

Findings: Four primary themes were identified: (1) Structural conflict and cultural resistance, which reflects the tension between societal expectations and individual choice; (2) Redefinition of self and independence, which emphasizes reflexive individualism and the development of new identities beyond parental roles; (3) Meaning-making in marital relationships, which frames the couple's bond as a complete unit and utilizes childlessness as a strategy to maintain emotional regulation and relational quality; and (4) Negotiating social judgments, which involves the use of coping strategies to manage family and community pressures.

Conclusion: Voluntary childlessness is not solely a response to economic constraints; rather, it is the result of intricate interactions between individual agency, cultural resistance, and the rationalization of structural conditions. It is indicative of the more extensive changes in values, identities, and lifestyles that are occurring in modern Iranian society. The study underscores the necessity for cultural and social managers to take into account contextual factors and experienced meanings when addressing demographic change from a policy perspective, as pronatalist policies will be restricted if these value shifts are disregarded.

Cite this article: Author, A. A., Author, B. B., & Author, C. C. (year). Article title. *Journal Title*, 56 (1), 95-142.

© The Author(s).

Extended Abstract**Introduction**

Global demographic transformations, including delayed reproduction and declining fertility rates, have emerged as critical issues in population studies and the social sciences in recent decades. The emergence of new family formations, such as voluntary childlessness, has been facilitated by cultural and economic shifts in Iran, which have also seen a substantial decline in fertility. In contrast to involuntary infertility, voluntary childlessness is the result of a deliberate and intentional decision by couples to forgo parenthood. Although this phenomenon has been extensively investigated in Western contexts, its spread in Iranian society—particularly in non-metropolitan cities with robust traditional norms—begin to raise critical questions regarding the future of family, identity, and cultural reproduction.

The city of Kerman, with its distinctive combination of traditional cultural structures and exposure to contemporary lifestyles, presents a compelling argument for the examination of voluntary childlessness. In these situations, parenthood continues to be a dominant cultural expectation, representing familial success, social legitimacy, and continuity. Couples who opt to forgo children are subsequently confronted with structural tensions between personal autonomy and collective norms. The objective of this investigation is to investigate the lived experiences of voluntarily barren couples in Kerman, with a particular emphasis on the ways in which they redefine family and marital relationships, negotiate cultural pressures, and construct meaning. The research endeavors to discover the more profound symbolic and identity-related aspects of this decision by employing an interpretative phenomenological approach. This approach transcends economic explanations and emphasizes cultural, relational, and psychological factors.

Methodology

This research utilized a qualitative design that was based on Interpretative Phenomenological Analysis (IPA), which prioritizes the comprehension of the lifeworld of participants and the interpretations they assign to their experiences. Data were gathered through semi-structured, in-depth interviews with ten married couples (20 participants) who resided in Kerman and had chosen not to have children. The sampling was purposive, necessitating a minimum of five years of marriage, the absence of medical infertility, and a mutual, explicit decision to forgo having children. Interviews were conducted until theoretical saturation was attained.

Field notes were used to supplement the interviews, documenting contextual observations, emotional dynamics, and cultural cues during interactions. The data analysis was conducted in accordance with the IPA framework developed by Smith, Flowers, and Larkin (2009). This framework encompassed the following: interpretative synthesis, classification into higher-order categories, identification of emergent themes, and repeated readings. Themes were examined at three distinct levels: micro (individual and relational experiences), meso (family and community interactions), and macro (institutional and cultural structures). Participant validation, peer debriefing, and the integration of field notes were employed to establish credibility and trustworthiness, thereby achieving triangulation.

Findings

The analysis uncovered four major themes that elucidate the intricate interplay between individual agency, relational dynamics, and cultural structures in the formation of voluntary childlessness:

1. Structural Conflict and Cultural Resistance

Couples expressed a persistent tension between their personal preferences and societal expectations. Parenthood was regarded as a normative obligation, and childlessness was frequently stigmatized as irresponsible or incomplete. These constraints were resisted by participants through strategies such as emotional boundary-setting, reframing childlessness as a responsible decision in light of economic and institutional inadequacies, and aligning with global discourses of sustainability. For instance, some couples underscored the absence of supportive policies for non-parent families, while others posited that childlessness was an ethical response to environmental crises and economic instability.

2. Redefinition of Self and Independence

A endeavor of self-realization and autonomy was the experience of childlessness. The importance of directing one's time, energy, and resources toward personal fulfillment, creativity, and professional development was emphasized by the participants. The incompatibility of motherhood with their career aspirations and psychological well-being was particularly emphasized by women. The concept that family necessitates the existence of children was rejected by couples, who referred to themselves as "complete teams." This theme is indicative of reflexive individualism, in which identity is established through intentional lifestyle decisions rather than inherited norms.

3. Meaning-Making in Marital Relationships

Childlessness was not a deficiency for numerous couples; rather, it was a means of maintaining the quality of their marital bond. Parenthood was frequently perceived as a potential disruptor of shared projects, intimacy, and emotional equilibrium. Couples made significant investments in emotional co-regulation, communication, and collaborative ventures, such as entrepreneurship or travel, in order to establish their relationship as a self-sufficient unit. This theme emphasizes the importance of emotional capital and marital satisfaction over reproductive roles, redefining family as a dyadic partnership rather than a generational institution.

4. Negotiating Social Judgments

Participants reported that they were frequently subjected to subtle or overt judgments from community members, peers, and relatives. Questions such as "Who will provide for you in your old age?" and "Why have you postponed parenthood?" were frequently asked. Adaptive strategies were implemented by couples, such as selective avoidance, the provision of brief and culturally acceptable explanations (e.g., emphasizing career or business) and the reframing of success through tangible accomplishments. The persistence of normative power was also disclosed by these strategies, which often required couples to justify their decision in a manner that was acceptable to traditional audiences, despite the fact that they reduced social friction.

Collectively, these results underscore the multifaceted nature of voluntary childlessness, which is influenced by individual aspirations, relational priorities, cultural negotiations, and structural constraints.

Conclusion and Discussion

This research demonstrates that voluntary childlessness in Kerman is not merely an economic response, but a multifaceted cultural and identity-driven phenomenon. Couples actively reimagine the concepts of family, success, and responsibility, establishing childlessness as a valid lifestyle choice. Self-realization and marital fulfillment are facilitated by childlessness at the micro level. At the meso level, couples manage their boundaries and communicate adaptively to navigate cultural pressures. The rationalization

of childlessness as a responsible decision is further exacerbated by structural inadequacies and policy neglect at the macro level.

The results contribute to theoretical discussions regarding the transformation of family norms in non-metropolitan contexts, cultural resistance, and reflexive individualism. They demonstrate how voluntary childlessness is indicative of broader value shifts in Iranian society, such as the increasing prevalence of autonomy, gender equality, and lifestyle diversification. Moreover, the study emphasizes the necessity for policymakers to acknowledge the existence of a variety of family structures and to develop policies that are conducive to their development, thereby overcoming economic, cultural, and institutional obstacles. Pronatalist policies are at risk of limited effectiveness if they do not acknowledge the lived meanings and identity projects of couples.

In summary, Kerman's voluntary childlessness should not be perceived as a deficit, but rather as a reflection of the negotiation of identity and the evolution of cultural paradigms. It is both an opportunity to reconsider family, policy, and social support in contemporary Iran and a challenge to traditional norms.

مطالعه پدیدارشناختی تجربه زیسته زوج‌های بدون فرزند از معنا و انتخاب

بی‌فرزندگی در شهر کرمان

جواد مداحی مشیزی[✉]

۱. استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران. رایانامه: madahi1980@uk.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

علمی-پژوهشی

مقدمه: این پژوهش با رویکرد کیفی و بهره‌گیری از پدیدارشناسی تفسیری به بررسی تجربه زیسته زوج‌های بی‌فرزند انتخابی در شهر کرمان پرداخته است. هدف: هدف مطالعه، کشف و تبیین معنا و ساختار تصمیم آگاهانه به بی‌فرزندگی در بافت فرهنگی و اجتماعی یک شهر غیرمرکزی ایران بود؛ بافتی که تحت غلبه شدید هنجارهای سنتی فرزندآوری قرار دارد.

روش پژوهش: داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ده زوج (بسیست مشارکت‌کننده) تا زمان دستیابی به اشباع نظری گردآوری شد. برای تحلیل داده‌ها از تحلیل مضمونی در سه سطح خرد، میانه و کلان استفاده شد.

یافته‌ها: تحلیل داده‌ها چهار مضمون محوری را در تجربه زیسته این زوجها آشکار ساخت: تعارض ساختاری و مقاومت فرهنگی (بازتاب شکاف میان انتخاب فردی و انتظارات نهادی جامعه)، بازتعریف خویشتن و استقلال (بیانگر فردگرایی بازاندیشانه و هویت‌یابی جدید خارج از نقش والدگری)، معنابخشی به رابطه زناشویی (تعریف رابطه دونفره به‌مثابه یک واحد کامل و تعریف بی‌فرزندگی به‌عنوان راهبردی برای کیفیت پیوند و هم‌تنظیمی هیجانی)، مواجهه با قضاوت‌های اجتماعی (راهبردهای مقابله‌ای زوجها در برابر فشارها و انتقادات خانواده گسترده و جامعه محلی).

نتیجه‌گیری: بی‌فرزندگی انتخابی صرفاً واکنشی به محدودیت‌های اقتصادی نیست، بلکه حاصل تعامل پیچیده میان عاملیت فردی، مقاومت فرهنگی و عقلانی‌سازی شرایط ساختاری است. این پدیده بازتابی از دگرگونی‌های ارزشی، هویتی و سبک‌های زندگی نوین در جامعه ایران محسوب می‌شود. از منظر سیاست‌گذاری، پژوهش بر ضرورت توجه مدیران فرهنگی و اجتماعی به معنای زیسته و زمینه‌های فرهنگی تصمیم‌گیری در مدیریت تحولات جمعیتی تأکید دارد؛ زیرا سیاست‌های افزایش باروری در صورت نادیده‌گرفتن این تغییرات ارزشی کارآمدی محدودی خواهند داشت.

کلیدواژه‌ها:

بی‌فرزندگی انتخابی،
تجربه زیسته،
پدیدارشناسی تفسیری،
فرهنگ خانواده،
خانواده دونفره،
شهر کرمان.

استناد: مداحی مشیزی، جواد؛ (۱۴۰۴). مطالعه پدیدارشناختی تجربه زیسته زوج‌های بدون فرزند از معنا و انتخاب بی‌فرزندگی در شهر کرمان. فصلنامه جمعیت، ۲ (۴)، ۹۵-۱۴۲.

© نویسندگان

۱. مقدمه

در دهه‌های اخیر، تحولات ساختاری جمعیت در سطح جهانی - از جمله کاهش پایدار نرخ باروری و تأخیر در سن فرزندآوری - به یکی از دغدغه‌های اصلی پژوهشگران علوم اجتماعی و جمعیت‌شناسی تبدیل شده است. در ایران نیز این روند کاهشی، به‌ویژه در پی تحولات فرهنگی و اقتصادی، زمینه‌ساز ظهور خانواده‌های تک‌فرزند و حتی پدیده تقریباً تازه‌ای با عنوان بی‌فرزندگی انتخابی شده است؛ پدیده‌ای که پیش‌تر به‌طور عمده در جوامع غربی به آن توجه می‌شد، اما امروزه در لایه‌های مختلف جامعه ایرانی نیز رو به گسترش است و پرسش‌هایی بنیادین درباره آینده خانواده و سازوکارهای فرهنگی بازتولید جمعیت مطرح می‌سازد (خواجeh‌امینیان و همکاران، ۱۴۰۲: ۳۸). در این زمینه، بی‌فرزندگی انتخابی برخلاف ناباروری حاصل تصمیمی آگاهانه و بازاندیشیده از سوی زوجین برای نداشتن فرزند است. در نگاه نخست، چنین انتخابی ممکن است نتیجه عوامل اقتصادی یا ساختاری مانند هزینه‌های بالای تربیت فرزند و عدم امنیت شغلی تلقی شود، اما رویکردهای جدید تأکید دارند که این تصمیم حاصل شبکه‌ای پیچیده از ارزش‌های فرهنگی مدرن، هویت‌های فردی بازتعریف‌شده و برداشت تازه از معنای زندگی مشترک است (رفعت‌جاه و سبحانی، ۱۴۰۳: ۴۰). این چرخش پارادایمی نشان می‌دهد که برای فهم پدیده بی‌فرزندگی، باید از مدل‌های صرفاً کمی (مانند نرخ باروری) به‌سوی تحلیل‌های کیفی و معناشناختی حرکت کرد تا چرایی‌های عمیق رفتار فرزندآورانه آشکار شود.

به‌لحاظ اجتماعی، خانواده در فرهنگ ایرانی همواره نهادی محوری در بازتولید ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی به‌شمار آمده است؛ به‌گونه‌ای که داشتن فرزند نه‌فقط یک وظیفه سنتی، بلکه نشانه‌ای از تداوم نسل و وفاداری فرهنگی محسوب می‌شود. با این حال، تغییرات سریع در سبک زندگی، افزایش سطح تحصیلات (به‌ویژه در میان زنان)، گسترش فردگرایی و فشارهای اقتصادی، موجب بازاندیشی در مفهوم خانواده و نقش‌های سنتی آن شده‌اند (بگی، ۱۴۰۲: ۴۵). در این فضای نوین، تصمیم به بی‌فرزندگی، گاه به‌مثابه کنشی اجتماعی و فرهنگی در برابر فشارهای هنجاری و انتظارات سنتی تلقی می‌شود.

شهر کرمان به‌عنوان یکی از مراکز فرهنگی و تاریخی ایران، با بافتی تقریباً سنتی و درعین حال مواجه با دگرگونی‌های مدرن، نمونه‌ای گویا برای مطالعه این پدیده است. این شهر بستری فراهم می‌کند تا بتوان تنش میان ارزش‌های فردگرایانه نوین و فشارهای نهادهای سنتی را در تصمیم‌گیری‌های مربوط به فرزندآوری مشاهده کرد. در این زمینه، بررسی تجربه زیسته زوج‌های کرمانی فرصتی فراهم می‌آورد تا درکی عمیق‌تر از فرهنگ بی‌فرزندگی در شهرهای غیرمرکزی ایران حاصل شود؛ زیرا در این فضا، بی‌فرزندگی نه‌فقط انتخابی شخصی بلکه شکلی از

مواجهه فرهنگی با ساختارهای ارزشی حاکم است (مدیری و کیانی، ۱۴۰۲: ۹۵). مطالعات پدیدارشناختی نشان داده‌اند زوج‌های بی‌فرزند انتخابی، معنایی تازه از زندگی خانوادگی ارائه می‌دهند؛ آنان خانواده را نه به‌عنوان نهادی صرفاً تولیدمثلی، بلکه فضایی برای تحقق فردیت، آزادی و کیفیت زندگی درک می‌کنند. این بازتعریف با الگوهای کلاسیک خانواده در تضاد است و پرسش‌هایی درباره هویت اجتماعی، فشارهای فرهنگی و راهبردهای مقابله با این فشارها مطرح می‌سازد. از منظر روان‌شناختی نیز تجربه زیسته این زوجها اغلب با احساس دوگانگی همراه است: رضایت از آزادی و استقلال در برابر مواجهه با قضاوت‌های اجتماعی و فشارهای فرهنگی (Zapanta et al., 2023: 668). پژوهش‌های تطبیقی بین‌المللی نشان داده‌اند که چنین زوج‌هایی در جوامع مختلف با مضامینی مشترک چون نابسندگی اجتماعی، چالش با هنجارهای سنتی و تلاش برای سازگاری با ارزش‌های نوین زندگی دست‌وپنجه نرم می‌کنند (Anglo et al., 2023: 1312). با وجود این، مطالعات مذکور اغلب بر کلان‌شهرها یا جوامع غربی متمرکز بوده‌اند. از این‌رو، تبیین تجربه زیسته این زوجها در بافت فرهنگی خاص شهرهای غیرمرکزی ایران همچنان یک ضرورت پژوهشی باقی است.

براین‌اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر کشف و تبیین معنا و ساختار تجربه زیسته زوج‌های بدون فرزند از انتخاب آگاهانه خود در بافت فرهنگی شهر کرمان است. این هدف از طریق رویکرد پدیدارشناسی تفسیری و با تأکید بر درک سازوکارهای معنایی تصمیم‌گیری و تعامل زوجها با محیط فرهنگی پیرامون دنبال می‌شود. پژوهش حاضر پس از تشریح چارچوب نظری بر پایه پدیدارشناسی و نظریه عملیت، روش‌شناسی خود را با تمرکز بر نمونه‌گیری هدفمند و تحلیل تفسیری داده‌ها توضیح می‌دهد و سپس یافته‌های کیفی مصاحبه‌ها را به بحث می‌گذارد تا درنهایت، پیشنهادهایی کاربردی برای سیاست‌گذاران فرهنگی و اجتماعی ارائه شود.

۲. بیان مسئله

در دهه‌های اخیر، جهان شاهد دگرگونی‌های عمیق در ساختار خانواده و الگوهای فرزندآوری بوده است. یکی از مهم‌ترین این تحولات، کاهش نرخ باروری و گسترش پدیده بی‌فرزندگی انتخابی است؛ پدیده‌ای که دیگر محدود به کشورهای توسعه‌یافته نیست و به‌عنوان یک چالش جمعیتی و اجتماعی در جوامع درحال توسعه، از جمله ایران، مطرح شده است.

پدیده بی‌فرزندگی انتخابی در ایران نیز در حال گسترش است و مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، فشارهای روانی، گرایش به فردگرایی و دگرگونی‌های فرهنگی در این انتخاب نقش دارند (بگی، ۱۴۰۲: ۳۹). این انتخاب، خود را در قالب بازنگری در ارزش‌های سنتی و بازتعریف

هویت فردی و زوجی نشان می‌دهد؛ برای مثال، زوجها فرزندآوری را انتخابی انعطاف‌پذیر می‌دانند که در تعارض با سایر اهداف زندگی (مانند توسعه حرفه‌ای و رشد شخصی) قابل تعویق یا حذف است (حمیدی‌فر و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۱).

در بافت اجتماعی ایران، فرزندآوری ریشه‌ای عمیق در تمایل ذاتی و همچنین انتظارات نهادی و هنجارهای فرهنگی دارد. با این حال، با رشد عقلانیت و گرایش به برنامه‌ریزی در زندگی، معنای فرزند دستخوش بازاندیشی می‌شود و به عاملی منوط به کیفیت رابطه زناشویی و اطمینان از حمایت سالمندی مرتبط می‌شود. در نتیجه، افراد آگاهانه تصمیم به فرزندآوری را به حصول اطمینان از شادکامی زوجی گره می‌زنند (خلج‌آبادی و کیانی، ۱۳۹۷: ۹۶).

این تصمیم فردی در ایران، در تقابل با گفتمان غالب اجتماعی، فرهنگی و سیاست‌های جمعیتی قرار می‌گیرد که به شدت بر افزایش باروری و حفظ خانواده‌های هنجاری (فرزندآور) تأکید دارند. این تعارض ساختاری موجب می‌شود زوج‌های بی‌فرزند انتخابی، نه تنها در سطح خرد با چالش‌های هویتی و بین فردی مواجه باشند، بلکه در سطح میانه و کلان با فشارهای فرهنگی و قضاوت‌های اجتماعی مواجه شوند و با راهبردهایی چون پاسخ‌های کنایه‌آمیز، مدیریت انگ و تولید روایت‌های مشروعیت‌بخش به مقابله بپردازند. با وجود اهمیت روزافزون این پدیده، بیشتر پژوهش‌های موجود در ایران یا به بررسی پیامدهای ساختاری پرداخته‌اند یا بر شهرهای مرکزی مانند تهران متمرکز بوده‌اند. این در حالی است که تبیین پدیده بی‌فرزندگی انتخابی در شهرهای غیرمرکزی مانند کرمان، که تحت غلبه هنجارهای سنتی قوی‌تری قرار دارند، نیازمند پژوهشی عمیق و زمینه‌محور است.

از این رو، پژوهش حاضر تلاش دارد با رویکرد کیفی پدیدارشناسی تفسیری، به کشف و بازسازی ساختار معنایی انتخاب بی‌فرزندگی در بافت فرهنگی و اجتماعی خاص شهر کرمان بپردازد. با تمرکز بر تجربه زیسته زوجین، این مطالعه می‌کوشد تبیین کند چگونه عاملیت فردی، در تقاطع با ساختارهای کلان (مانند ناکارآمدی نهادی) و هنجارهای میانه (مانند قضاوت‌های اجتماعی)، به تصمیم آگاهانه به بی‌فرزندگی منجر می‌شود و چگونه این زوجها هویت خود را خارج از چهارچوب والدگری بازتعریف می‌کنند. درک این ساختار معنایی، نه تنها سهمی در ادبیات علمی خانواده و سبک‌های زندگی نوین خواهد داشت، بلکه بینش‌های کاربردی برای سیاست‌گذاران فرهنگی و اجتماعی جهت مدیریت تحولات جمعیتی فراهم می‌آورد.

۳. پیشینه پژوهش

۳-۱. مطالعات داخلی

خواجهمینیان و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «تجارب زیسته زوجین بی‌فرزند انتخابی: یک مطالعه پدیدارشناسی تفسیری» تجربه زیسته زوج‌های بی‌فرزند انتخابی در ایران را بررسی کردند. نتایج نشان داد زوج‌ها، بی‌فرزندى را نه به‌منزله «فقدان» بلکه به‌عنوان گزینه‌ای آگاهانه برای دستیابی به کیفیت زندگی، استقلال فردی و تحقق خودفهمی می‌نگرند. مضامین اصلی شامل میل به آزادی، بازتعریف نقش‌های خانوادگی و مواجهه فعال با فشارهای اجتماعی بود. این مطالعه بر اهمیت زمینه فرهنگی و اجتماعی ایران در تفسیر پدیده بی‌فرزندى تأکید می‌کند.

رفعت‌جاء و سبحانی (۱۴۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «بی‌فرزندى اختیاری: مطالعه‌ای بر تجربه زیسته زوجین تهرانی» چالش‌های فرهنگی و اجتماعی تجربه بی‌فرزندى انتخابی را واکاوی کردند. یافته‌ها آشکار ساخت زوج‌ها اغلب برای رهایی از قضاوت‌های منفی خانواده و اطرافیان از راهبردهایی چون پنهان‌سازی تصمیم، توجیه اقتصادی و تأکید بر استقلال فردی بهره می‌گیرند. نویسندگان بر نقش تحصیلات، تغییر نگرش‌های جنسیتی و افزایش عاملیت زنان در تصمیم‌گیری‌های فرزندآورانه تأکید داشتند.

بگی (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «شیوع، علل و پیامدهای بی‌فرزندى در ایران و جهان: یک مرور نظام‌مند» در مرور نظام‌مند خود، شیوع، علل و پیامدهای بی‌فرزندى در ایران و جهان را بررسی کرد. نتایج نشان داد پدیده بی‌فرزندى انتخابی در ایران در حال گسترش است و مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، فشارهای روانی، گرایش به فردگرایی و دگرگونی‌های فرهنگی در این انتخاب نقش دارند. مطالعه همچنین به پیامدهایی چون تغییر ساختار خانواده، بازتعریف هویت اجتماعی و بروز چالش‌های روانی اشاره کرد و بر ضرورت سیاست‌گذاری فرهنگی و جمعیتی برای مدیریت این روند تأکید نمود.

حمیدی‌فر و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش کیفی خود با عنوان «نگاه بی‌فرزندان ارادی به فرزندآوری» دلایل و تمایلات افراد در انتخاب فرزندنیاموردن را واکاوی کردند. نتایج نشان داد افراد، فرزندآوری را انتخابی انعطاف‌پذیر می‌دانند که تحت تأثیر تعارض با سایر اهداف زندگی قابل تعویق یا حذف است. این مطالعه تفاوت‌های جنسیتی معناداری را آشکار ساخت؛ به‌طوری‌که زنان مادرشدن را عنصری محوری در شکل‌گیری هویت خود قلمداد کردند، درحالی‌که مردان چنین اهمیتی برای نقش پدری قائل نبودند. مضامین اصلی دلایل بی‌فرزندى در پنج دسته طبقه‌بندی شد: مسئولیت‌های بالای والدگری، محدودیت‌های اجتماعی، چالش‌های

زناشویی ناشی از فرزند، هزینه‌های اقتصادی و خطرهای بارداری برای زنان. این یافته‌ها بر تفاوت در درک اجتماعی و هویتی فرزندآوری میان دو جنس تأکید دارد.

خلج‌آبادی و کیانی (۱۳۹۷) با عنوان «بازاندیشی در معنای فرزند و دلالت‌های آن در زندگی» به روش کیفی و با تمرکز بر زنان متأهل تهرانی که فرزندآوری ارادی را برگزیده‌اند، به بررسی تحول معنایی فرزند پرداختند. یافته محوری این پژوهش آن است که فرزند، که ریشه در تمایلی ذاتی دارد، با رشد عقلانیت و گرایش به برنامه‌ریزی، دستخوش بازاندیشی می‌شود. این بازاندیشی، معنای فرزند را به عاملی منوط به کیفیت رابطه زناشویی و اطمینان از حمایت سالمندی مرتبط می‌سازد. در نتیجه، علی‌رغم ارزش ذاتی فرزند، زنان آگاهانه تصمیم به فرزندآوری را به تعدیل انتظارات از دوران سالمندی و حصول اطمینان از شادکامی زوجی گره می‌زنند. این پژوهش اهمیت عقلانیت کاربردی در تصمیم‌گیری‌های کلان زندگی را برجسته می‌سازد.

مدیری و کیانی (۱۴۰۲) در پژوهش خود با عنوان «قصد و ایدئال بی‌فرزند و تک‌فرزندی در شهر تهران» که بر قصد و ایدئال بی‌فرزند یا تک‌فرزند در تهران متمرکز بود نشان دادند بسیاری از زوجین در پی دستیابی به کیفیت بهتر زندگی و رهایی از فشارهای اقتصادی، تمایل به فرزند کمتر یا بی‌فرزند دارند. تغییر نگرش نسبت به نقش فرزند در زندگی خانوادگی و غلبه ارزش‌های مدرن و فردگرایانه از یافته‌های مهم این تحقیق بود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد بی‌فرزندگی انتخابی بخشی از روند گسترده‌تر تحولات فرهنگی و بازنگری در نهاد خانواده در ایران است.

محمودیان (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بی‌فرزندگی طول عمر و همبسته‌های اجتماعی و اقتصادی آن در بین زنان ساکن استان‌های با باروری خیلی پایین در ایران» با استفاده از داده‌های سرشماری ۱۳۹۵ و روش تحلیل کمی، به بررسی وضعیت بی‌فرزندگی دائمی در استان‌های گیلان، مازندران و تهران پرداخت. یافته‌های این پژوهش نشان داد حدود ۴/۴ درصد از زنان مورد مطالعه بی‌فرزند دائمی بودند. نتایج تحلیل‌ها آشکار ساخت سطح تحصیلات، نوع مالکیت محل سکونت و مساحت زیربنای واحد مسکونی به‌عنوان شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی، رابطه معناداری با احتمال بی‌فرزندگی دارند. به‌طور مشخص، زنان تحصیل کرده و آن‌هایی که فاقد مالکیت مسکن یا دارای واحدهای کوچک‌تر بودند، بیشتر در معرض بی‌فرزندگی قرار داشتند. نتایج این پژوهش نشان داد عوامل اجتماعی و اقتصادی نقشی تعیین‌کننده در شکل‌گیری بی‌فرزندگی دائمی ایفا کرده‌اند، هرچند میزان آن در ایران هنوز در سطح نسبتاً پایین قرار دارد. براین اساس، پژوهش تأکید می‌کند بهبود شرایط اقتصادی و مسکن خانوارها می‌تواند

به‌عنوان راهکاری مؤثر برای جلوگیری از افزایش بی‌فرزندى در آینده مطرح شود.

۳-۲. مطالعات خارجی

زاپانتا و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان «زندگی بدون فرزند: پژوهشی پدیدارشناختی درباره زوج‌های بزرگسال در شهر کوئزون» دریافتند این زوجها بی‌فرزندى را نوعی خودتحقق‌بخشى و زمینه‌ای برای تجربه آزادی می‌دانند. با وجود این، فشارهای فرهنگی و انتظارات اجتماع از آنان همچنان منبع اضطراب و قضاوت اجتماعى است. مضامین استخراج‌شده عبارت بودند از: خوشبختی بدون فرزند، مقابله با قضاوت و بازنگری در مفهوم خانواده. نویسندگان بر اهمیت زمینه فرهنگی آسیایی در فهم تجربه بی‌فرزندى تأکید کردند.

آنجلو و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان «زیست‌جهان زوجها متأهل بی‌فرزند داوطلبانه» که بر زوجها بی‌فرزند مهاجر در جوامع غربی تمرکز داشت نشان دادند تصمیم به بی‌فرزندى در این بافت، با مضامینی چون نابسندگی اجتماعى، فشار فرهنگی و بازتعریف هویت خانوادگی همراه است. زوجها معمولاً بی‌فرزندى را فرصت تمرکز بر استقلال فردی و کیفیت زندگی می‌دانند، اما در جامعه میزبان با تعارضات فرهنگی و احساس طرد مواجه‌اند. این مطالعه اهمیت تقاطع «فرهنگ» و «مهاجرت» را در تبیین پدیده بی‌فرزندى انتخابی برجسته ساخت.

او تامیدی و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «هنگامی که زوجها تصمیم به فرزند نداشتن می‌گیرند: آیا آن‌ها بدون فرزند خوشحال هستند؟» که بر زوجها اندونزیایی، رابطه میان بی‌فرزندى انتخابی و احساس رضایت از زندگی تمرکز داشت، نشان دادند بسیاری از زوجها بدون فرزند احساس خوشبختی و آرامش می‌کنند، مشروط بر آنکه قادر به مدیریت فشارهای اجتماعى و فرهنگی باشند. مضامین کلیدی شامل استقلال، کیفیت زندگی و راهبردهای مقابله با قضاوت اجتماعى بود. مطالعه بیان می‌کند زمینه فرهنگی جنوب‌شرق آسیا چارچوبی حیاتی برای درک تجربه زیسته زوجها بی‌فرزند فراهم می‌کند.

مطالعات انجام‌شده در ایران نشان می‌دهند بی‌فرزندى انتخابی بیش از آن که پدیده‌ای اقتصادی باشد، ساختاری فرهنگی و هویتی دارد. با این حال، اغلب این پژوهش‌ها در بافت کلان‌شهری (به‌ویژه تهران) انجام شده‌اند و پژوهش‌های کیفی عمیق در شهرهای با خرده‌فرهنگ‌های متمایز، از جمله شهرهای غیرمرکزی چون کرمان، هنوز بسیار اندک است. این خلأ، ضرورت مطالعه حاضر را بیش از پیش برجسته می‌سازد. پژوهش‌های بین‌المللی به‌ویژه در کشورهای آسیایی و مهاجرت‌پذیر نشان می‌دهند بی‌فرزندى انتخابی همواره محصول تعامل میان ارزش‌های فردگرایانه مدرن و فشارهای فرهنگی سنتی است. در تمامی این مطالعات، نقش

زمینه فرهنگی و اجتماعی در شکل‌دهی تجربه افراد برجسته است، اما هنوز چگونگی بازتاب این تجربه در جوامع مسلمان با ساختار سنتی، به‌ویژه در ایران، به‌صورت عمیق و بومی بررسی نشده است. مرور مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهد گرایش به بی‌فرزندی انتخابی پدیده‌ای در حال گسترش با ریشه‌های چندبعدی فرهنگی، اقتصادی و هویتی است. اگرچه پژوهش‌های خارجی بر تنوع بافت‌های فرهنگی و معنایی بی‌فرزندی تأکید دارند، در ایران کمبود تحقیقات پدیدارشناسانه در شهرهای غیرمرکزی و با بافت فرهنگی خاص محسوس است. از این‌رو، پژوهش حاضر با تمرکز بر تجربه زیسته زوج‌های کرمانی و با بهره‌گیری از رویکرد پدیدارشناسی تفسیری، تلاشی برای پرکردن این خلأ و بومی‌سازی فهم پدیده بی‌فرزندی انتخابی در ایران است.

۴. اهداف پژوهش

۴-۱. هدف کلی

- کشف و تبیین معنا و ساختار تجربه زیسته زوج‌های بدون فرزند از انتخاب آگاهانه خود در بافت فرهنگی و اجتماعی شهر کرمان.

۴-۲. اهداف ویژه

- بررسی سازوکارهای معنایی تصمیم به بی‌فرزندی انتخابی در میان زوج‌های شهر کرمان.
- تبیین نحوه درک و بازتعریف مفهوم خانواده و زندگی مشترک از سوی زوج‌های بی‌فرزند انتخابی.
- شناسایی عوامل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی اثرگذار بر تصمیم آگاهانه به نداشتن فرزند.
- تحلیل تجربه زوج‌ها از مواجهه با قضاوت‌ها و فشارهای اجتماعی در محیط خانواده و جامعه محلی.
- بررسی چگونگی تعامل این زوج‌ها با ارزش‌های سنتی، هنجارهای فرهنگی و انتظارات اطرافیان.
- استخراج مضامین اصلی تجربه بی‌فرزندی انتخابی به‌منظور ارائه بینشی نظری برای فهم فرهنگ بی‌فرزندی در شهرهای غیرمرکزی ایران.
- ارائه پیشنهادهایی برای سیاست‌گذاران فرهنگی و اجتماعی در راستای درک و

مدیریت پدیده بی‌فرزندی انتخابی.

۵. سؤالات پژوهش

۵-۱. سؤال اصلی

- زوج‌های بی‌فرزند انتخابی در شهر کرمان چگونه معنا، تجربه و ساختار تصمیم آگاهانه خود برای نداشتن فرزند را در بافت فرهنگی و اجتماعی زندگی‌شان تبیین می‌کنند؟

۵-۲. سؤالات فرعی

- چه دلایل، انگیزه‌ها و ارزش‌های فردی در تصمیم به بی‌فرزندی نقش داشته‌اند؟
- زوج‌های بی‌فرزند انتخابی چگونه مفهوم خانواده و زندگی مشترک را بازتعریف می‌کنند؟
- چه تفاوتی میان درک این زوجها از زندگی خانوادگی با الگوهای سنتی فرزندآوری وجود دارد؟
- زوج‌های بی‌فرزند انتخابی چگونه با فشارهای فرهنگی، قضاوت‌های اجتماعی و انتظارات سنتی مواجه می‌شوند؟
- در تجربه زیسته آنان، چه احساسات، چالش‌ها و فرصت‌هایی با تصمیم بی‌فرزندی همراه بوده است؟
- چه مضامین یا الگوهای مشترکی از تصمیم‌گیری، معنا و تجربه در میان زوج‌های کرمانی قابل تشخیص است؟
- این تجربیات چه دلالت‌هایی برای شناخت تحولات فرهنگی و سیاست‌گذاری اجتماعی در ایران دارد؟

۶. چارچوب مفهومی

پژوهش حاضر با هدف تبیین پدیده بی‌فرزندی انتخابی در زوجین متأهل ایرانی، بر پایه یک چارچوب مفهومی تلفیقی شکل گرفته است که رویکردهای جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و پدیدارشناختی را در کنار هم قرار می‌دهد. این تلفیق، به پژوهشگر امکان می‌دهد تصمیم به بی‌فرزندی را نه صرفاً به‌عنوان یک کنش فردی، بلکه در بستر نیروهای فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی تحلیل کند و به درک همه‌جانبه‌ای از تجربه زیسته زوجین دست یابد. در سطح روش‌شناختی، رویکرد پدیدارشناسی تفسیری بنیان مطالعه را تشکیل می‌دهد. این رویکرد بر فهم جهان‌زیست افراد و شیوه‌های معناسازی آنان از تجربه خود تأکید دارد. در زمینه‌ای همچون کرمان، که نگرش‌های سنتی نسبت به ازدواج و

فرزندآوری همچنان قوی است، پدیدارشناسی تفسیری می‌تواند لایه‌های عمیق‌تر از احساسات، نگرانی‌ها و معناهای شخصی بی‌فرزندى را آشکار سازد.

در سطح نظری، چارچوب مفهومی حاضر مجموعه‌ای از پنج محور تحلیلی را دربرمی‌گیرد:

روش‌شناسی و رویکرد مفهومی: پدیدارشناسی تفسیری

پایه و اساس این پژوهش، پدیدارشناسی تفسیری است. این رویکرد که بر فهم عمیق جهان‌زیست افراد تمرکز دارد، به محقق این امکان را می‌دهد که به هسته اصلی تجربه زیسته زوجین بپردازد و بفهمد چگونه آن‌ها از منظر خود، مفهوم فرزندداشتن را معنا می‌کنند (خواجه امینیان و همکاران، ۱۴۰۲: ۴۰). به‌ویژه، در مطالعه پدیده‌هایی که با هنجارهای قوی فرهنگی در تضاد هستند، اهمیت دارد؛ زیرا بر تفسیر شخصی کنش‌ها و احساسات تأکید دارد.

نظریه نقش‌های اجتماعی

نظریه نقش‌های اجتماعی چارچوب اصلی برای درک فشارهای ساختاری است. در بافت فرهنگی ایران، به‌ویژه در شهرهایی با ساختار سنتی‌تر مانند کرمان، نقش والدینی به‌عنوان یک هنجار اجتماعی محوری و ازپیش‌تعیین‌شده عمل می‌کند. انتخاب بی‌فرزندى، در این چارچوب، نه فقط یک انتخاب فردی، بلکه یک تعارض نقش تلقی می‌شود که افراد در آن با انتظارات جامعه و خانواده درگیر می‌شوند. این نظریه به تحلیل دقیق علت‌ها و شیوه‌های مقابله با قضاوت‌های منفی (رفعت‌جاه و سبحانی، ۱۴۰۳: ۴۵) کمک می‌کند.

نظریه فردگرایی و تحقق خویش

در تبیین چرایی گرایش به بی‌فرزندى انتخابی، نظریه فردگرایی نوظهور نقشی اساسی ایفا می‌کند. این نظریه که در پی تحولات فرهنگی و افزایش تحصیلات زنان (به‌ویژه در مراکز غیر از پایتخت مانند کرمان) اهمیت یافته است، نشان می‌دهد تمرکز از تداوم گروهی (نسل) به بهبود کیفیت تجربه زیسته فردی تغییر یافته است. در این دیدگاه، بی‌فرزندى راهبردی برای تخصیص منابع (زمان، انرژی، مالی) به آزادی فردی، رشد حرفه‌ای و رضایت شخصی (بگی، ۱۴۰۲: ۴۷) است.

نظریه فشار اجتماعی و سرمایه فرهنگی

برای تحلیل مقاومت در برابر هنجارهای فرهنگی، نظریه فشار اجتماعی (تأکیدشده در مطالعات مدیری و کیانی، ۱۴۰۲: ۱۰۰) و نظریه هویت اجتماعی (Zapanta et al., 2023: 670) ترکیب می‌شوند.

- فشار اجتماعی: توضیح می‌دهد چگونه زوجین با استفاده از راهبردهایی مانند توجیه اقتصادی یا پنهان‌کاری انتخابی، سعی در مدیریت تصویر عمومی و کاهش هزینه‌های تعاملات اجتماعی دارند.
- هویت اجتماعی: بر چالش بازتعریف هویت خانوادگی تأکید دارد. زوج‌های بی‌فرزند ناگزیرند هویت جدیدی را در جامعه‌ای که «فرزندداشتن» نماد موفقیت یا تکمیل‌کننده‌بودن است، تثبیت کنند.

نظریه انتخاب عقلانی

این نظریه به‌عنوان یک لایه تحلیلی مکمل عمل می‌کند و بر عقلانیت پشت تصمیم تأکید دارد. از منظر انتخاب عقلانی، زوجین با ارزیابی هزینه-فایده تصمیم می‌گیرند. هزینه‌های مستقیم (مالی) و غیرمستقیم (از دست دادن فرصت‌های فردی/شغلی) در برابر منافع حاصل از آزادی و کیفیت زندگی سنجیده می‌شود (Utamidewi et al., 2022: 122). این چارچوب به‌ویژه برای توضیح گرایش‌های اقتصادی در محیط‌های شهری مانند کرمان کاربرد دارد. این چارچوب مفهومی تلفیقی، مطالعه حاضر را قادر می‌سازد تا تجربه زیسته زوجین بی‌فرزند در کرمان را به‌طور جامع بررسی کند و تفاوت‌های احتمالی بین یافته‌های شهر کرمان - که ساختار سنتی‌تری دارد - و یافته‌های شهرهای بزرگ‌تر مانند تهران - که در پیشینه ذکر شد - را در پرتو نظریه‌های اجتماعی، قابل تحلیل و توجیه می‌سازد.

۷. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با هدف فهم عمیق و تفسیر پدیده بی‌فرزندگی انتخابی در بافت فرهنگی شهر کرمان، به‌صورت کیفی و با اتخاذ رویکرد پدیدارشناسی تفسیری طراحی و اجرا شده است. این رویکرد به‌دلیل تمرکز بر روی معنا، تجربه زیسته و فرایند تفسیر دوگانه محقق و مشارکت‌کننده، بهترین ابزار برای دستیابی به اهداف پژوهش است.

رویکرد پژوهشی و منطق روش‌شناختی

این مطالعه بر پایه پدیدارشناسی تفسیری استوار است. این روش نه تنها به دنبال توصیف پدیده‌هاست (مانند پدیدارشناسی توصیفی)، بلکه فراتر از آن، به دنبال تفسیر معنای این پدیده‌ها از دیدگاه خود مشارکت‌کنندگان و تفسیر ثانویه پژوهشگر است (خواجهمینیان و همکاران، ۱۴۰۲). این رویکرد به‌طور خاص برای کشف این امر که زوجها چگونه از لحاظ ذهنی و هویتی، انتخاب

خود را در چارچوب فشارهای اجتماعی کرمان معنا می‌کنند، مناسب است.

جامعه آماری، شیوه نمونه‌گیری و لزوم مصاحبه زوجی

جامعه آماری این پژوهش شامل تمام زوج‌های متأهل ساکن شهر کرمان است که آگاهانه و انتخابی تصمیم به عدم فرزندآوری گرفته‌اند. همان‌طور که در بخش روش‌شناسی تشریح شد، این مطالعه بر پایه رویکرد پدیدارشناسی تفسیری استوار است که هدف آن جست‌وجو در عمق تجربه زیسته و معناسازی است.

الف) شیوه نمونه‌گیری هدفمند و معیارهای ورود

نمونه‌گیری به روش هدفمند صورت پذیرفت تا اطمینان حاصل شود مشارکت‌کنندگان دقیقاً واجد شرایط مورد نظر پژوهش هستند. معیارهای ورود برای انتخاب نمونه‌ها عبارت بودند از:

- مدت زمان ازدواج: گذشت حداقل پنج سال از تاریخ ازدواج زوجین.
- عاملیت تصمیم: نبود دلایل پزشکی (ناباروری) به‌عنوان علت اصلی بی‌فرزندگی.
- قطعیت تصمیم: تصمیم مشترک، آگاهانه و قطعی زوجین برای عدم فرزندآوری در آینده.

حجم نمونه نهایی با در نظر گرفتن لزوم اشباع نظری در مضامین کلیدی، ده زوج (در مجموع بیست مشارکت‌کننده) تعیین شد.

ب) توجیه روش جمع‌آوری داده: رویکرد زوجی

از آنجا که هدف پژوهش، فهم معنای تصمیم آگاهانه و مشترک زوجین است، جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته عمیق با هر دو عضو زوج انجام شد. این رویکرد، که در مطالعات کیفی مرتبط با خانواده اهمیت فزاینده‌ای یافته است، مبتنی بر استدلال‌های نظری زیر است:

- تأکید بر عاملیت مشترک: پدیدارشناسی تفسیری بر درک جهان‌زیست فرد متمرکز است. درمورد مسائل خانوادگی، تجربه زیسته هر فرد از یک رویداد مشترک، تحت تأثیر نقش جنسیتی، تجارب پیشین و ادراک او از رابطه قرار می‌گیرد؛ بنابراین، مصاحبه با هر دو طرف برای کشف لایه‌های معنایی متناقض یا مکمل درونی این تجربه ضروری است.
- تفسیر نقش‌های اجتماعی: براساس نظریه نقش‌های اجتماعی، انتظارات فرهنگی در قبال نقش والدینی برای مردان و زنان متمایز است. مصاحبه با هر دو جنس امکان مقایسه

مستقیم این فشارهای ساختاری و نحوه واکنش و تفسیر آن‌ها توسط مردان و زنان کرمانی را فراهم می‌آورد.

- **تحلیل هزینه-فایده فردی (نظریه انتخاب عقلانی):** در چارچوب نظریه انتخاب عقلانی، ارزیابی هزینه‌ها و منافع تصمیم، ممکن است در میان زوجین متفاوت باشد. استخراج این تفاوت‌ها از طریق گفت‌وگو با هر دو فرد، تصویر دقیق‌تری از عقلانیت پشت تصمیم در سطح فردی و مشترک ارائه می‌دهد.
- این روش تضمین می‌کند یافته‌ها از یک دیدگاه واحد (مثلاً دیدگاه زنان) مخدوش نشده و تحلیل نهایی، بازتابی غنی و چندوجهی از تجربه زیسته مشترک زوجین در بافت فرهنگی شهر کرمان باشد.

۸. ابزار گردآوری داده‌ها

داده‌های پژوهش از طریق دو منبع اصلی گردآوری شدند:

- مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته عمیق: این روش به پژوهشگر اجازه داد تا با استفاده از پرسش‌های باز، زوجین را به شرح تجربیات، احساسات و معانی درونی خود ترغیب کند. ساختار مصاحبه انعطاف‌پذیر بود تا امکان پیگیری موضوعات نوظهور فراهم شود.
- یادداشت‌های میدانی مشاهدات پژوهشگر درمورد زمینه مصاحبه، زبان بدن، فضای عاطفی و نکات فرهنگی مشاهده‌شده در طول تعاملات، به‌صورت یادداشت‌های تفسیری ثبت شد.

۹. شیوه تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌ها مطابق با مراحل پیشنهادی اسمیت و همکاران انجام گرفت:

- آشنایی مکرر: خواندن مکرر متن رونویسی‌شده هر مصاحبه برای درک کلیت روایت.
- استخراج مضامین اولیه: فهرست کردن عبارات، کلمات و مفاهیم مهمی که به نحوی به سؤالات پژوهش پاسخ می‌دهند.
- خوشه‌بندی و سازمان‌دهی: گروه‌بندی مضامین اولیه مشابه در خوشه‌های مفهومی.
- ساختاردهی مضامین: تبدیل خوشه‌ها به مضامین اصلی و مضامین فرعی که نمایانگر مفاهیم بنیادی هستند.
- تفسیر و ارتباط با چارچوب نظری: تفسیر نهایی مضامین ساختاریافته در بستر فرهنگی شهر کرمان و ارتباط دادن آن‌ها با چارچوب نظری تدوین‌شده (Smith et al., 2009).

راهبردهای تضمین اعتبار و روایی

برای اطمینان از اعتبار و قابل اعتماد بودن یافته‌ها در یک پژوهش کیفی، از راهبردهای زیر استفاده شد:

- مثلث‌سازی داده‌ها: ترکیب و مقایسه داده‌های حاصل از مصاحبه‌های کلامی با یادداشت‌های میدانی تفسیری برای ارائه تصویری جامع‌تر.
- بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان: ارائه خلاصه‌ای از یافته‌های کلیدی تحلیل‌شده به تعدادی از زوج‌های مورد مطالعه به منظور تأیید دقت و صحت تفسیر صورت گرفته از تجربیاتشان.
- بازبینی همکاران پژوهشی: ارسال تحلیل‌های مرحله‌ای و نهایی برای متخصصان علوم اجتماعی و روان‌شناسی به منظور ارزیابی انتقادی انسجام تحلیل‌ها و جلوگیری از سوگیری پژوهشگر.

معرفی و توصیف نمونه مورد مطالعه

جدول ۱ مشخصات جمعیت‌شناختی و توصیفی ده زوج مشارکت‌کننده در مطالعه کیفی حاضر در شهر کرمان را ارائه می‌دهد. این ویژگی‌ها از منظر تحلیل‌های آتی بسیار اهمیت دارند؛ زیرا به درک تفاوت‌ها در معانی و تجارب زیسته کمک می‌کنند:

- **سن و مدت بی‌فرزندگی:** بازه سنی زوجین (از ۲۹ تا ۵۲ سال) و مدت زمان بی‌فرزندگی (از ۳ تا ۱۴ سال)، تنوع تجربیات زوج‌ها از مراحل مختلف زندگی مشترک و تعامل با هنجارها را پوشش می‌دهد.
- **سطح تحصیلات:** تمرکز نمونه بر افراد با تحصیلات عالی (فوق‌دیپلم به بالا، که اکثر آن‌ها کارشناسی ارشد و دکتری هستند) نشان‌دهنده همخوانی این پدیده با تحولات فرهنگی و فردگرایانه در میان طبقه تحصیل‌کرده شهر کرمان است.
- **نکته کلیدی تصمیم:** ستون پایانی، خلاصه‌ای از مضمون اصلی یا عاملیت محوری در تصمیم‌گیری هر زوج را منعکس می‌کند (مانند تأکید بر استقلال شغلی، نگرانی اقتصادی یا بازتعریف نقش‌ها) که این خلاصه‌سازی به عنوان راهنمای اولیه برای طبقه‌بندی مضامین کیفی نهایی عمل خواهد کرد.

جدول ۱. مشخصات جمعیت‌شناختی و توصیفی نمونه مورد مطالعه (زوج‌های بی‌فرزند انتخابی در کرمان)

نکته کلیدی تصمیم (برای تحلیل)	تحصیلات (زوج / زوجه)	مدت زمان بی‌فرزندی (سال)	سن تقریبی فرد ب (زوجه)	سن تقریبی فرد الف (زوج)	کد مشارکت‌کننده
تأکید بر فردگرایی و کیفیت زمان مشترک	کارشناسی ارشد / لیسانس	۱۰	۳۶	۴۱	م-۰۱
نگرانی از فشارهای اقتصادی و اجتماعی	کارشناسی / کارشناسی	۶	۳۳	۳۵	م-۰۲
بازتعریف نقش سنتی زن و مرد در خانواده	دکتری / کارشناسی ارشد	۱۴	۴۵	۵۲	م-۰۳
تأکید بر حفظ استقلال شغلی و آزادی	کارشناسی ارشد / کارشناسی ارشد	۴	۲۷	۳۰	م-۰۴
مواجهه با قضاوت شدید خانواده درجه یک	کارشناسی / کارشناسی	۸	۴۴	۴۵	م-۰۵
تأکید بر تجربه زیسته موفق بدون فرزند	کارشناسی / کارشناسی ارشد	۱۲	۴۱	۴۵	م-۰۶
تصمیم با تأکید بر سلامت روان و کاهش استرس	کارشناسی ارشد / کارشناسی	۵	۳۶	۳۸	م-۰۷
دیدگاه انتقادی نسبت به هنجارهای جمعیتی	دکتری / کارشناسی	۷	۳۲	۳۶	م-۰۸
تلاش برای سازگاری با انتظارات اجتماعی	کارشناسی / کارشناسی ارشد	۹	۳۹	۴۰	م-۰۹
تصمیم زوجی با تصمیم نسبتاً جدیدتر و نوین‌تر	کارشناسی ارشد / کارشناسی ارشد	۳	۲۸	۲۹	م-۱۰

۱۰. یافته‌های پژوهش

پژوهش حاضر با بهره‌گیری از رویکرد پدیدارشناسی تفسیری و با هدف کشف و تبیین تجربه زیسته زوج‌های متأهل انتخابی فاقد فرزند در بافت فرهنگی شهر کرمان انجام شده است. این رویکرد بر درک عمیق فرایندهای معناسازی افراد در مواجهه با پدیده‌های زیسته تمرکز دارد و می‌کوشد فراتر از توصیف سطحی، به بازسازی ساختارهای معنایی برسد که کنشگران اجتماعی براساس آن‌ها تصمیمات و سبک زندگی خود را سامان می‌دهند. در این مطالعه، بی‌فرزندی انتخابی نه به‌عنوان یک وضعیت منفعل، بلکه به‌مثابه یک سبک زندگی و پروژه معنایی بررسی شده است. هدف اصلی این

مرحله، عبور از سطح توصیف روایت‌ها و دستیابی به سطحی از بازسازی معنایی بود که نشان دهد زوجین چگونه انتخاب بی‌فرزند را در تعامل با زمینه‌های فردی، رابطه‌ای، فرهنگی و ساختاری بازتعریف می‌کنند. بدین‌منظور، داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته با زوجین، براساس یک چارچوب مفهومی تلفیقی تحلیل شدند. این چارچوب با ترکیب سه حوزه نظری - پدیدارشناسی تفسیری برای فهم تجربه زیسته و معناسازی فردی، جامعه‌شناسی خانواده و فرهنگ برای تحلیل فشارها و هنجارهای اجتماعی و روان‌شناسی بین‌فردی برای بررسی کیفیت رابطه و دینامیک زوجی - امکان تبیین چندسطحی پدیده را فراهم ساخت.

تحلیل داده‌ها به استخراج چهار مضمون محوری منجر شد که هریک نمایانگر یکی از ابعاد اصلی تقاطع میان فرد، رابطه، فرهنگ و ساختار در تجربه زیسته این گروه است:

- **تعارض ساختاری و مقاومت فرهنگی:** بازتاب‌دهنده شکاف میان انتخاب فردی و انتظارات نهادی/هنجاری.

- **بازتعریف خویشتن و استقلال:** بیانگر فردگرایی بازاندیشانه و ساخت هویت جدید خارج از والدگری.

- **معنابخشی به رابطه زناشویی:** تمرکز بر کفایت زوجی و بازتعریف رابطه به‌عنوان واحد کامل زندگی.

- **مواجهه با قضاوت‌های اجتماعی:** راهبردهای مقابله‌ای در برابر فشار خانواده گسترده و جامعه محلی.

جدول ۲ ساختار تلفیقی این مضامین را ارائه می‌دهد. این جدول نه تنها تجارب زیسته زوجین را در قالب زیرمضمون‌ها نشان می‌دهد، بلکه هر یافته را به بعد تحلیلی مرتبط با چارچوب نظری پیوند می‌دهد؛ مفاهیمی چون عقلانی‌سازی تصمیم، فردگرایی بازاندیشانه، کیفیت زوجیت و مقاومت فرهنگی به‌عنوان محورهای نظری در تحلیل به‌کار گرفته شده‌اند. علاوه‌براین، با مشخص کردن سطح تحلیل (از خرد و زوجی تا میانه فرهنگی و کلان ساختاری)، امکان درک لایه‌های چندگانه معناسازی در تصمیم بی‌فرزند را فراهم می‌شود.

این رویکرد سه‌بعدی - تجربه زیسته (داده‌ها)، چارچوب مفهومی (مفاهیم تحلیلی) و سطح تحلیل (خرد/میانه/کلان) - قدرت تبیینی یافته‌های پژوهش را افزایش می‌دهد و آن را در راستای اهداف روش‌شناختی پدیدارشناسی تفسیری تقویت می‌کند. بدین‌ترتیب، پژوهش حاضر سعی کرده است نه تنها به توصیف روایت‌های زوجین بسنده نکند، بلکه با بازسازی ساختار معنایی انتخاب بی‌فرزند در بافت فرهنگی شهر کرمان، سهمی در ادبیات علمی خانواده و سبک‌های زندگی نوین در ایران ایفا کند.

جدول ۲. مضمون‌ها و ابعاد تجربه زیسته زوج‌های بدون فرزند انتخابی در شهر کرمان

مضمون محوری	زیرمضمون‌ها	ساختار تجربه‌شده (تجربه زیسته و معناسازی)	بعد تحلیلی (مبنای نظری)	نمونه تجربه زیسته (نقل قول نمادین)
تعارض ساختاری و مقاومت فرهنگی	ناکارآمدی نهادی - اجتماعی؛ نگرانی‌های آینده (اقتصادی - زیست محیطی)	درونی سازی تجربه، نادیده انگاری نهادی و تبدیل بحران‌های کلان به منطق عقلانی برای اجتناب از والدگری؛ بازتعریف تصمیم به عنوان کنش مسئولانه.	ساختاری - اجتماعی و عقلانی سازی تصمیم؛ نقد الگوی خانواده هنجاری و سیاست‌های جمعیتی	«هیچ نهادی خانواده بدون فرزند را به رسمیت نمی شناسد؛ در این اقتصاد، بچه دار شدن را مسئولانه نمی دانیم.»
بازتعریف خویشتن و استقلال	اولویت اهداف شخصی - حرفه‌ای؛ رویکرد انتقادی به هنجارها	خروج از هویت والد آینده و ساخت هویت فردی - زوجی بر پایه خودمختاری، رضایت و معنا؛ مرزبندی با بایدهای فرهنگی.	فردگرایی بازاندیشانه و تحقق خویشتن؛ بازتعریف موفقیت خارج از والدگری	«می‌خواهیم زمان و انرژی مان برای خودمان باشد؛ خانواده بدون فرزند هم کامل است.»
معنا بخشی به رابطه زناشویی	کیفیت بالای رابطه عاطفی؛ نگرش به مسئولیت والدگری	تجربه زوجیت به مثابه واحد کامل زندگی؛ ارزیابی والدگری به عنوان بار سنگین/نامتناسب با ظرفیت‌ها؛ صیانت از کیفیت رابطه.	بین فردی و روان شناختی؛ کفایت زوجی و اخلاق مسئولیت	«ما دو نفر برای هم کافی هستیم؛ بچه تعادل رابطه مان را بر هم می زند.»
مواجهه با قضاوت‌های اجتماعی	فشار خانواده گسترده؛ تاب‌آوری/اجتناب از توضیح	راهبردهای مقابله‌ای؛ توجیه، گفت‌وگوی مرزی، کاهش مواجهه؛ مدیریت انگ نرم و انتظارهای محیط بومی کرمان.	فرهنگی - مقاومتی؛ مدیریت تعارض ارزش‌های سنتی و سبک‌های زندگی نو	«مدام باید توضیح بدهیم که خوشحالیم؛ انگار خوشحالی بدون بچه، طبیعی نیست.»

چارچوب انتخاب سطح تحلیل برای مضامین محوری

مضمون محوری	سطح تحلیلی پیشنهادی	استدلال علمی و تبیینی
تعارض ساختاری و مقاومت فرهنگی	سطح میانه (شبکه‌های نزدیک، تعاملات محلی، هنجارهای گروهی) و سطح کلان (ساختارهای نهادی، سیاست‌ها، فرهنگ غالب جامعه و گفتمان‌های جهانی)	این مضمون به‌طور مستقیم ریشه در ساختارهای نهادی (مثلاً کمبود سیاست‌های حمایتی برای خانواده‌های بدون فرزند) و فرهنگ غالب دارد. این‌ها مفاهیمی در مقیاس بزرگ هستند که کنشگر فردی در تولید آن‌ها نقشی ندارد، بلکه از آن‌ها تأثیر می‌گیرد.
بازتعریف خویشتن و استقلال	سطح خرد (فرد، تجربه زیسته مستقیم، تصمیمات درونی و تجربیات زوجی)، سطح میانه (شبکه‌های نزدیک، تعاملات محلی، هنجارهای گروهی)	این مضمون یک فرایند فردی-روان‌شناختی است (هویت‌سازی جدید). اما از آنجا که این بازتعریف در تقابل با هنجارها صورت می‌گیرد، نمی‌توان آن را صرفاً خرد دانست. سطح میانه (هنجارها، ارزش‌های محلی) نیروی محرکه مقاومت و شکل‌گیری این استقلال است.
معاینشی به رابطه زناشویی	سطح خرد (تجربه زیسته مستقیم، تصمیمات درونی، تجربیات زوجی مشترک)	این مضمون کاملاً در فضای خصوصی و دوفره زوجین رخ می‌دهد. کیفیت معنایی که زوج به رابطه خود می‌دهد، تابعی از تعاملات درونی و مشترکات آن‌هاست که از فشارهای بیرونی (ساختاری یا قضاوت اجتماعی) مستقل‌تر است.
مواجهه با قضاوت‌های اجتماعی	سطح میانه (شبکه‌های نزدیک، تعاملات محلی، هنجارهای گروهی)	قضاوت‌ها عموماً توسط شبکه‌های نزدیک (خانواده گسترده، دوستان، همکاران) اعمال می‌شوند. این سطح، فضای بین فرد و ساختار میانه است که در آن، فشار اجتماعی مستقیم و روزمره اعمال می‌شود.

مضمون اول: تعارض ساختاری و مقاومت فرهنگی

این مضمون، هسته‌ای‌ترین شکاف در تجربه زیسته زوج‌های بدون فرزند در بافت فرهنگی-نهادی کرمان را بازنمایی می‌کند. زوجها در روایت‌های خود از تصمیم بی‌فرزندگی، نه تنها از سطح فردی و عاطفی بلکه از درون ساختارهای اقتصادی، فرهنگی و نهادی پیرامون سخن می‌گویند. آنان تصمیم خود را از خلال نقدی عقلانی و اخلاقی بر ایدئولوژی والدگری و بر ساختارهای ناکارآمدی که خانواده بدون فرزند را نادیده می‌گیرند، توجیه می‌کنند. در نتیجه، این تصمیم به شکل کنش مسئولانه در برابر وضعیت نامسئولانه معنا می‌یابد. بی‌فرزندگی انتخابی، در اینجا، نه سلب مسئولیت، بلکه پاسخی بازاندیشانه و عقلانی به واقعیت‌های متعارض اجتماعی است جایی

میان میل فردی، فشار فرهنگی و ضعف نهادی. این مضمون بر دو سطح تحلیلی (میانه و کلان) استوار است که هریک، بعدی از مقاومت فرهنگی و عقلانی‌سازی تصمیم را آشکار می‌سازند.

سطح میانه (فرهنگی/هنجاری): فشارهای نرم و راهبردهای مقاومت

این سطح تحلیلی بر جایگاه اجتماعی و مشروعیت‌بخشی به سبک زندگی زوجین در مواجهه با ساختارهای فرهنگی غالب تمرکز دارد. در بافت اجتماعی کرمان، که دینامیک‌های سنتی خانواده حول محور تولید نسل و پیوستگی دودمانی قوی است، والدگری همچنان به عنوان یک هنجار بنیادین مشروعیت عمل می‌کند. بی‌فرزندگی، در این چارچوب، اغلب به مثابه یک انحراف نرم تلقی می‌شود و از طریق فشارهای هنجاری نامحسوس (مانند کنجکاو‌های پرسشی یا ترحم اجتماعی) به زوجین اعمال می‌شود. راهبردهای زوج‌ها برای مدیریت این تنش، فراتر از صرفاً پاسخ آماده است؛ این‌ها اشکالی از تاب‌آوری فرهنگی هستند که با هدف حفظ سرمایه اجتماعی و هویت‌یابی مثبت انجام می‌پذیرند. این مقاومت به طور عمده از طریق گفت‌وگوی مرزی و بازتعریف‌های گفتمانی شادی، موفقیت و معنای خانواده صورت می‌گیرد.

زوج م-۰۳ (مرد، ۵۲ ساله - مدت بی‌فرزندگی: چهارده سال): «مردم ما وقتی می‌فهمند فرزند نمی‌داریم، فوراً انگار یک قطعه از پازل زندگی ما کم است. اولین سؤال این است که پس آینده چی؟ اما ما یاد گرفتیم که این سؤال را به یک فرصت برای حرف‌زدن از سفرها و پروژه‌های هنری‌مان تبدیل کنیم. شادی ما مال خودمان است، نه برای اثبات چیزی به فامیل.»

در این مصاحبه، زوجی با چهارده سال تجربه بی‌فرزندگی در جامعه‌ای سخن می‌گویند که هنوز فرزندآوری را معیار موفقیت، تداوم نسل و ثبات خانوادگی می‌داند. گفتار این مرد نمایانگر رویارویی او با فشارهای اجتماعی است که در لایه‌های فرهنگی و روابط خویشاوندی نهادینه شده‌اند. جامعه با نگاهی ساختاری، زندگی بدون فرزند را ناقص تلقی می‌کند و پرسش‌هایی مانند «پس آینده چه می‌شود» را آشکارا از دل همین ذهنیت بازتولید می‌کند. اینجاست که تعارض ساختاری میان ارزش‌های جمعی و تجربه فردی رخ می‌دهد؛ زوج در موقعیتی قرار گرفته‌اند که انتخاب یا وضعی‌شان با معیارهای غالب زندگی موفق در تضاد است. در برابر این فشار، آن‌ها با مقاومت فرهنگی نرم واکنش نشان داده‌اند و تلاش کرده‌اند بی‌فرزندگی را نه نشانه کمبود، بلکه زمینه‌ای برای آزادی و خلاقیت شخصی بدانند. تبدیل پرسش‌های قضاوت‌آمیز اطرافیان به فرصتی برای سخن از سفرها و پروژه‌های هنری‌شان، نوعی چرخش معنا و بازتعریف سبک زندگی است.

باین‌حال، هرچند زوج بر خودتعیین‌گری و استقلال تأکید دارند، اما بازنمایی شادی بر پایه‌ی

فعالیت‌های شخصی مانند سفر و هنر ممکن است بیشتر پاسخی جبرانی به فشار اجتماعی باشد تا انتخابی کاملاً آزاد و بی‌واکنش؛ یعنی مقاومت آن‌ها از دل همان ساختار به‌وجود آمده است و هنوز در چارچوب ارزش‌های بیرونی معنا می‌یابد. همچنین این نوع مقاومت، گرچه آرام و سازگارانه است، اما به دلیل فردی بودنش توان تغییر بنیادین در نگرش عمومی جامعه را ندارد. در مجموع، گفتار این زوج نشان می‌دهد تجربه بی‌فرزندی از سطح یک نقص اجتماعی به سطح یک انتخاب معنادار ارتقا یافته است، هرچند این انتخاب همچنان در گفت‌وگو و چالش دائمی با هنجارهای فرهنگی پیرامون خود باقی مانده است.

زوج م-۰۵ (زن، ۴۴ ساله- مدت بی‌فرزندی: هشت سال): «مادربزرگ همیشه در مهمانی‌ها با ترحم نگاهم می‌کند؛ می‌گوید خدا جبران می‌کند. من دیگر حوصله جواب‌های بلند ندارم. فقط لبخند می‌زنم و می‌گویم جبران شده، در کنار همسرم غرق در آرامشم. این کوتاه‌کردن کلام، نوعی حصارکشی عاطفی است.»

مصاحبه زوج م-۰۵، نشان‌دهنده فشار عاطفی ناشی از تضاد بین هنجار اجتماعی (فرزندآوری) و انتخاب فردی است. نگاه ترحم‌آمیز مادربزرگ، نفوذ این هنجار را در ساختارهای عمیق خانوادگی نشان می‌دهد که در آن نبود فرزند معادل یک نقص در کمال زندگی قلمداد می‌شود. زن با درک این فشار، به جای دفاع طولانی، راهبرد کوتاه‌کردن کلام و لبخند را به کار می‌گیرد که نوعی حصارکشی عاطفی مؤثر است. این رویکرد، بیانگر خستگی از مذاکره با ساختار و انتقال مرکز معنا از قضاوت بیرونی به آرامش درونی و رابطه زناشویی است. نقد ملایم این است که این مقاومت بیشتر گریز و دفاع منفعلانه است تا به چالش کشیدن مستقیم هنجار غالب. بالاین‌حال، این تاکتیک برای حفظ سلامت روان در کوتاه‌مدت، کارآمد و هوشمندانه به نظر می‌رسد. درنهایت، این زوج به جای اثبات خود به بیرون، اولویت را به کیفیت تجربه زیسته خود داده‌اند.

تحلیل سطح میانی مضمون تعارض ساختاری و مقاومت فرهنگی نشان می‌دهد زوجین در مواجهه با هنجار فرزندآوری در کرمان، از مقاومت فرهنگی نرم بهره می‌برند، درحالی‌که ساختار اجتماعی بی‌فرزندی را نقص می‌داند، زوج م-۰۳ با بازتعریف شادی به پروژه‌های هنری، به این فشار پاسخ می‌دهند. زوج م-۰۵ با حصارکشی عاطفی و کوتاه‌کردن کلام، مرزهای روانی خود را تثبیت می‌کنند. این راهبردها، نوعی تاب‌آوری فردی برای حفظ هویت مثبت در برابر قضاوت‌های ظریف اجتماعی هستند. هرچند این مقاومت سازگارانه است، اما بیشتر بر اجتناب از درگیری و تغییر معنای شخصی متمرکز است تا تغییر نگرش ساختاری. در مجموع، این زوجین در حال مهندسی مجدد مفهوم موفقیت و کمال در چارچوب انتخاب‌های خود هستند.

سطح کلان (ساختاری/نهادی): نادیده‌انگاری رسمی و منطق مسئولانه تصمیم

در سطح کلان مضمون تعارض ساختاری و مقاومت فرهنگی، تصمیم به بی‌فرزندگی از یک انتخاب شخصی یا حتی یک راهبرد مقابله‌ای فرهنگی، به یک کنش اجتماعی رادیکال و عقلانی در بافت ساختاری ارتقا پیدا می‌کند. این سطح بر شکاف بین سیاست‌های جمعیتی رسمی که به‌طور ضمنی بر تکثیر نسل تأکید دارند و واقعیت‌های سخت اقتصادی و نهادی که این تصمیم را ناممکن یا غیرمسئولانه می‌سازد، تأکید دارد. زوجین در اینجا خود را قربانی نادیده‌انگاری نهادی می‌دانند؛ جایی که مدل‌های حمایتی (مسکن، آموزش، بهداشت) فقط بر خانواده‌های والدمحور طراحی شده‌اند و زوج‌های بی‌فرزند را از دایره شمول و حمایت خارج می‌کنند.

تصمیم به عدم فرزندآوری در این بافت، یک عقلانی‌سازی مبتنی بر ریسک است؛ یک استدلال اقتصادی-اخلاقی که در آن فرد با توجه به بی‌ثباتی‌های کلان (تورم، آینده شغلی نامشخص، نبود شبکه امنیت اجتماعی دولتی)، هزینه فرصت و ریسک نگهداری یک انسان جدید را بسیار بالاتر از سود احتمالی آن ارزیابی می‌کند.

زوج م-۰۸ (مرد، ۳۶ ساله- مدت بی‌فرزندگی: هفت سال): «دولت همیشه از جوانی جمعیت حرف می‌زند، اما آیا سهمیه مسکن برای زوج‌های جوان متأهل بدون فرزند داریم؟ آیا یک وام ساده برای شروع زندگی داریم؟ ما احساس می‌کنیم فقط زمانی برای آن‌ها مهم هستیم که قرار است شناسنامه جدید بیاوریم. درواقع، ما هزینه این بحران اقتصادی را با نرفتن زیر بار هزینه‌های فرزند، تقبل کرده‌ایم.»

این نمونه به‌روشنی مفهوم انتقاد مبتنی بر سهمیه‌بندی حمایتی را بیان می‌کند. زوج، تعهدات دولت را یک‌طرفه می‌بیند و عدم تخصیص منابع رفاهی به گروه خود را، نوعی اخراج ساختاری از تعریف خانواده نیازمند حمایت می‌داند. زوج م-۰۸ به‌خوبی نشان می‌دهد نهادهای دولتی، در عین تأکید بر جوانی جمعیت، از ارائه حداقل حمایت‌های ساختاری (مانند سهمیه مسکن یا تسهیلات برای زوج‌های بدون فرزند) غفلت می‌کنند. این وضعیت، حس نادیده‌انگاری را تقویت می‌کند؛ زوجین احساس می‌کنند تنها زمانی در محاسبات دولت جای دارند که بار تکثیر جمعیتی را به دوش بکشند، نه زمانی که نیازمند بهره‌مندی از مزایای شهروندی اقتصادی هستند. این امتناع از فرزندآوری، شکلی از مقاومت در برابر سهمیه‌بندی حمایتی است.

زوج م-۰۶ (مرد، ۴۵ ساله- مدت بی‌فرزندگی: دوازده سال): «ما به درآمد خوب رسیدیم، اما می‌بینیم که برای اینکه یک فرزند بتواند حداقل استاندارد زندگی ما را تجربه کند (آموزش خوب، امنیت روانی، سفر)، باید بخش بزرگی از درآمد و آرامش فعلی‌مان را فدا کنیم. ما ترجیح می‌دهیم سطح زندگی خودمان را حفظ کنیم تا اینکه فرزند بیاوریم که مجبور باشد در

فقر امکانات آموزشی رقابت کند. این یک تصمیم عقلانی برای حفظ کیفیت است.»

مصاحبه مرد م-۰۶، نقطه تلاقی میان عقلانیت اقتصادی و اولویت‌بندی کیفی در فرایند تصمیم‌گیری برای فرزندآوری را آشکار می‌سازد. این زوج، با اتخاذ یک رویکرد هزینه-فایده مسئله فرزندآوری را نه یک وظیفه هنجاری، بلکه یک مسئله تخصیص بهینه منابع تفسیر می‌کنند. استدلال اصلی بر این محور استوار است که حفظ سرمایه انسانی فعلی (کیفیت زندگی، آرامش و سطح درآمد موجود) بر سرمایه‌گذاری بر سرمایه انسانی آتی (فرزند) اولویت دارد، به‌ویژه در شرایطی که محیط کلان اجتماعی (مانند سیستم آموزشی باکیفیت) حمایت‌کننده نیست. این مدل فکری، که می‌توان آن را عقلانیت کیفی مبتنی بر ریسک نامید، نشان می‌دهد در طبقات اقتصادی بالاتر نیز، پارادوکس کاهش تمایل به فرزندآوری در ازای افزایش کیفیت مطلوب فعال است. زوج م-۰۶ با تکیه بر درآمد مطلوب، بر هزینه فرصت ناشی از فداکردن آرامش و امکانات خود برای تأمین استانداردهای بالای فرزند تأکید می‌کند.

با وجود وضوح و قوت استدلال عقلانی این زوج، این دیدگاه گاهی می‌تواند به‌عنوان یک مکانیسم توجیهی پیشگیرانه تفسیر شود. در حقیقت، تمرکز افراطی بر حفظ کیفیت فعلی ممکن است به‌طور ناخودآگاه، تلاشی برای اجتناب از ریسک‌های عاطفی و بار روانی مرتبط با والدگری باشد که در ادبیات روان‌شناسی اجتماعی، گاهی با مفهوم خودمحوری پیشرفته مرتبط دانسته می‌شود. در این چارچوب، اگرچه تصمیم براساس محاسبات منطقی است، اما عاملیت فردی در فرایند تعریف کیفیت ممکن است کمی نسبت به پارامترهای محیطی محافظه‌کارانه باشد و پتانسیل لذت‌های ناشی از فداکاری هدایت‌شده را نادیده بگیرد. بااین‌حال، در بستر اقتصادی فعلی، این راهبرد برای حفظ سلامت روانی و مالی زوج، یک انتخاب است.

زوج م-۰۹ (زن، ۳۹ ساله - مدت بی‌فرزندگی: نه سال): «در شبکه‌های اجتماعی بین‌المللی، خانواده‌های بدون فرزند موفقیت‌های شغلی و سفر را به اشتراک می‌گذارند. برای ما، این یک بازتعریف موفقیت است؛ نه انباشت دارایی برای فرزند، بلکه بهینه‌سازی تجربه زیستی خود در جهانی که منابع آن رو به کاهش است. این روایت‌ها به ما کمک می‌کند تا از قیدوبندهای سنتی رها شویم و زندگی‌مان را در چارچوب سبک زندگی پایدار جهانی معنا کنیم.»

روایت زن م-۰۹ یک نمونه برجسته از مقاومت متنوع است که از طریق جریان‌های اطلاعاتی فراملی تغذیه می‌شود. این زوج، مشروعیت انتخاب خود را نه از طریق توجیه در بستر فرهنگی محلی، بلکه از طریق هم‌سوئی گفتمانی با روایت‌های جهانی‌شده در شبکه‌های اجتماعی کسب می‌کنند. این فرایند را می‌توان به‌عنوان جهانی‌شدن ارزش‌های جایگزین در حوزه خانواده تلقی کرد. محور این انتخاب، بازتعریف بنیادین مفهوم موفقیت از تولیدمثل و انباشت

برای نسل بعد به‌عنوان تجربه زیستی فردی است. تمرکز بر پایداری جهانی و منابع رو به کاهش، تبدیل بی‌فرزندى از یک انتخاب فردی به یک تعهد اخلاقی-زیست‌محیطی را نشان می‌دهد. این امر امکان مشروعیت‌بخشی اخلاقی به سبک زندگی غیروالدین را فراهم می‌آورد و فرد را از قید مفاهیم سنتی رها می‌سازد.

این همسویی با روایت‌های جهانی، ابزاری قدرتمند برای مشروعیت‌بخشی و رهایی از هنجارهای سنتی بومی است. گرچه به‌نظر می‌رسد این راهبرد برخلاف انباشت‌داری برای فرزند است، اما ممکن است به‌سادگی جایگزینی یک مصرف‌گرایی با مصرف‌گرایی دیگر باشد؛ یعنی به جای انباشت مادی برای فرزند، منابع به مصرف تجربیات لوکس (سفر، فرصت‌های شغلی سطح بالا) برای خود اختصاص یابد. این تغییر، از سطح مسئولیت اجتماعی والدینی به سطح مسئولیت فردی در مصرف تقلیل می‌یابد، که خود می‌تواند نوعی از دایره بسته خودمحوری باشد که فقط از طریق گفتمان جهانی توجیه شده است؛ بنابراین، مرز بین رهایی واقعی و بازتعریف مصرف‌گرایی در این روایت، نیازمند بررسی دقیق‌تری است.

زوج م-۶ (زن، ۴۱ ساله - مدت بی‌فرزندى: دوازده سال): «ما دائماً در حال

دیدن ویدیوها و پادکست‌هایی هستیم که در سطح جهانی ترند شده‌اند. آن‌ها مدام روی این تمرکز می‌کنند که چقدر وقت و انرژی آزاد در زندگی بدون بچه وجود دارد تا کارهای مورد علاقه خودمان را انجام دهیم. این محتوا موجب شد بفهمیم که نداشتن فرزند اصلاً عقب‌ماندگی نیست، بلکه درواقع یک جور سرمایه‌گذاری هوشمندانه روی خودمان است. این دیدگاه، کاملاً با حرف‌وحدیث‌هایی که در جامعه خودمان درباره اجباری بودن بچه‌دار شدن وجود دارد، در تضاد است.»

این نمونه به‌وضوح نشان‌دهنده استعمار فرهنگی نرم از طریق پلتفرم‌های جهانی است که در آن، سرمایه‌گذاری هوشمندانه روی خودمان (مانند تمرکز بر شغل، سفر یا توسعه فردی) به‌عنوان یک هنجار جایگزین و برتر برای زندگی بدون فرزند معرفی می‌شود. این محتوای ترندشده، به‌طور فعال، روایت‌های سنتی موجود در جامعه داخلی را- که بی‌فرزندى را عقب‌ماندگی می‌دانند- به چالش می‌کشد و آن‌ها را در دسته حرف و حدیث یا اطلاعات نامعتبر قرار می‌دهد. این فرایند، اقتصاد توجه را به ابزاری برای مشروعیت‌بخشی به سبک زندگی فردگرایانه تبدیل می‌کند و تضاد میان گفتمان رسانه‌ای قدرتمند جهانی و هنجارهای داخلی را آشکار می‌سازد.

بعد فراملى نشان می‌دهد تصمیم به بی‌فرزندى، در جهان معاصر، از یک انتخاب شخصی یا محلی خارج شده و به یک سیاست هویتی در مقیاس جهانی تبدیل شده است. محور اصلی این سطح، استفاده فعالانه افراد از روایت‌های بین‌المللی برای مشروعیت‌بخشی به انتخاب خود در

برابر هنجارهای سنتی داخلی است. زوجها موفقیت را نه در انباشت دارایی برای فرزند، بلکه در بهینه‌سازی تجربه زیستی و مسئولیت زیستی در چارچوب سبک زندگی پایدار جهانی تعریف می‌کنند (م-۰۹). محتوای ترنشدۀ جهانی، نداشتن فرزند را به‌عنوان سرمایه‌گذاری هوشمندانه روی خود معرفی می‌کند و هنجارهای سنتی را به چالش می‌کشد (م-۰۶). این فرایند، نشان‌دهندۀ استعمار فرهنگی نرم و تبدیل اقتصاد توجه به ابزاری برای مشروعیت‌بخشی به کنش فردی در مقیاس جهانی است.

مضمون دوم: بازتعریف خویشتن و استقلال

این مضمون محوری (بازتعریف خویشتن و استقلال) نشان می‌دهد زوج‌های بی‌فرزند انتخابی در کرمان، بی‌فرزند را نه به‌عنوان فقدان، بلکه به‌مثابه یک سبک زیستن معنادار و پروژه بازاندیشانه برای ساخت هویت فردی و زوجی تجربه می‌کنند. در این چارچوب، خودمختاری، مالکیت بر زمان و منابع و بازتعریف موفقیت خارج از والدگری به محورهای معنایی تبدیل می‌شوند. تصمیم بی‌فرزند در اینجا کنشی آگاهانه است که با مرزبندی هنجاری، عقلانی‌سازی ترجیحات و طراحی مسیر زندگی متناسب با ظرفیت‌ها و ارزش‌های درونی پیوند می‌خورد.

سطح خرد (تجربیات فردی): خودمختاری اصیل و مهندسی سبک زندگی مبتنی بر

ظرفیت‌سنجی

این سطح خرد (فردی) مضمون محوری دوم، که بر بازتعریف خویشتن و استقلال تمرکز دارد، قلب معنایی انتخاب بی‌فرزند است و نشان می‌دهد چگونه این تصمیم، یک فرایند خودآگاهی عمیق و مهندسی سبک زندگی است. در این سطح مصاحبه‌شوندگان، بی‌فرزند را نه یک نقص یا کمبود، بلکه یک انتخاب پیشگیرانه برای به‌زیستی و دستیابی به خودمختاری اصیل قلمداد می‌کردند.

در سطح خرد، منطق تصمیم براساس ظرفیت‌سنجی و اخلاق مسئولیت فردی بنا شده است. افراد فعالانه منابع ذهنی، زمانی و روانی خود را ارزیابی می‌کنند و به این نتیجه می‌رسند که نقش والدگری، با پروژه‌های بلندمدت فردی (شغلی، آموزشی، خلاقانه) و ارزش‌های درونی آن‌ها (مانند استقلال کامل یا سلامت روان) ناسازگار است. این تصمیم یک راهبرد سرمایه‌گذاری بر خویشتن است. منابعی که می‌توانست صرف تربیت نسل بعد شود، اکنون صرف تکمیل خود و تجربه زیستی غنی‌تر می‌شود. این رویکرد، از اساس تفسیری متفاوت از مسئولیت‌پذیری ارائه می‌دهد؛ مسئولیتی که ابتدا متوجه حفظ کیفیت زندگی و تحقق ظرفیت‌های بالقوه فردی است.

زوج م- ۱+ (زن، ۳۶ ساله- مدت بی‌فرزند: ده سال): «اصل قضیه برای من اینه که وقت و زندگی خودم دست خودم باشه. من یه سری هدف بزرگ و بلندمدت تو کارم دارم که اگه بخوام بهشون برسم، باید با تمام توان و بدون کوچک‌ترین وقفه‌ای روشون کار کنم. راستش مادرشدن یعنی کلاً این مسیر رو باید بذارم کنار یا خیلی کمش کنم. چون این‌طوری خودم رو محدود می‌کنم و این دقیقاً همون چیزیه که من نمی‌خوام. برای همین، ترجیح می‌دم فعلاً تمام تلاشم رو بکنم که به اون چیزی که می‌تونم برسم و خودم رو کامل کنم.»

روایت زوج م-۱، نمونه‌ای شفاف و متمرکز از بازتعریف رادیکال خویشتن در تقابل با انتظارات سنتی خانواده در ایران است. این اظهارنظر، نمونه‌ای بارز از اولویت‌دهی مطلق به خودمختاری زمانی و پروژه‌محور در سطح خرد است؛ زن به‌صراحت اعلام می‌کند که هدف اصلی، حفظ مالکیت بر وقت و زندگی خودم است. او اهداف بلندمدت شغلی خود را نیازمند استفاده از تمام توان و بدون کوچک‌ترین وقفه تعریف می‌کند و درنتیجه، مادرشدن را به‌عنوان یک عامل مختل‌کننده برای تداوم این مسیر به رسمیت می‌شناسد. این نگرش ریشه در فردیت مدرن متأخر دارد که در آن، هویت از طریق تحقق در کار و اهداف شخصی به‌دست می‌آید، نه از طریق کارکردهای بازتولیدی. در این چارچوب، بی‌فرزندگی نه یک نقص، بلکه یک انتخاب راهبردی برای جلوگیری از محدودیت خویشتن و تحقق کامل پتانسیل‌های حرفه‌ای تلقی می‌شود. این استدلال یک مقاومت عقلانی در برابر ساختار هنجاری است که هویت زن را مشروط به نقش والدینی می‌سازد. با این حال تمرکز انحصاری بر خودکمال‌جویی فشرده از طریق مسیر حرفه‌ای، هرچند که عاملیت فردی را تقویت می‌کند، ممکن است به خودبسندگی مفهومی منجر شود؛ جایی که ظرفیت تجربه‌کردن پیوندهای عمیق‌تر و معنای متفاوتی که در والدگری انتخابی نهفته است، به‌دلیل ترس از ایجاد وقفه، نادیده گرفته شود. درنهایت، این موضع، استقلال را در قالب حفظ حداکثری منابع فردی تعریف می‌کند.

زوج م- ۴+ (مرد، ۳۰ ساله- مدت بی‌فرزند: چهار سال): «راستش، من همیشه احساس می‌کردم باید یه مسیر مشخصی رو برم: دانشگاه، کار خوب، ازدواج و بعد بچه‌دارشدن. ولی هرچی بزرگ‌تر شدم، فهمیدم اون بایدها برای من ساخته نشده. من عاشق زندگی‌ای هستم که پر از تغییر و یادگیری مداوم باشه؛ شاید امروز اینجا باشم، فردا توی یک شهر دیگه، یا مشغول یادگیری یک مهارت کاملاً جدید. بچه‌دارشدن یعنی متوقف‌شدن موقت یا دائم این چرخه حرکت برای من. من نمی‌تونم ریسک کنم که آخرش به خودم بگم کاش اون فرصت‌ها رو که الان هست، از دست نمی‌دادم. استقلال واقعی یعنی اینکه هر روز صبح بیدار شم و زندگی‌م دقیقاً همون چیزی باشه که خودم براش طراحی کردم، نه نسخه‌ای که جامعه ازم انتظار داره.»

روایت مرد م-۰۴، در تقاطع فردیت برنامه‌ریزی‌شده و مقاومت در برابر الگوهای پذیرفته‌شده سنتی شکل می‌گیرد و تأکید ویژه‌ای بر استقلال پویا دارد. او در ابتدا به ساختار سه‌مرحله‌ای (دانشگاه، کار، ازدواج، فرزند) اشاره می‌کند که نماد مسیر پذیرفته‌شده اجتماعی است، اما بلافاصله این بایدها را از خود طرد می‌کند. محور تحلیل بر مفهوم زندگی به‌مثابه پروژه مداوم استوار است؛ جایی که ارزش اصلی در تغییر، یادگیری مستمر و عدم قطعیت فعال تعریف می‌شود. مرد، فرزندآوری را به‌طور مستقیم معادل توقف یا اخلال در این چرخه حرکتی و یادگیری می‌داند که ریسک ازدست‌دادن فرصت‌های فعلی را به همراه دارد. استقلال واقعی نزد او نه در دارایی، بلکه در حاکمیت مطلق بر زمان و طراحی روزانه زندگی خلاصه می‌شود. این موضع، نمونه‌ای از سرمایه‌گذاری بر سرمایه انسانی فردی در حرکت است که در تضاد با تعهدات خانوادگی ثابت می‌ایستد. این انتخاب، بیانگر ترس فعال از سکون و پایبندی به هویت کنشگر بی‌مرز است. درنهایت، این تفکر نشان می‌دهد برای این نسل، موفقیت فردی با پیروی از یک نقش از پیش نوشته‌شده در تضاد کامل قرار دارد.

در سطح خرد مضمون بازتعریف خویشتن و استقلال، بی‌فرزندی محصول خودآگاهی است؛ جایی که فرد با ظرفیت‌سنجی، تصمیم به توسعه فردی مستمر می‌گیرد و با ترجیح‌دادن استقلال زمانی و روانی، مسئولیت حفظ کیفیت زندگی خویش را بر هرگونه تعهد اجتماعی مرسوم مقدم می‌شمارد. به این ترتیب، فرد با اولویت‌دهی مطلق به استقلال زمانی و روانی، یک کنترل معرفتی بر روایت زندگی خود اعمال می‌کند. این استقلال، بستری را فراهم می‌آورد تا فرد به جای پیروی از بافت‌های اجتماعی، بتواند به‌طور فعالانه بر پروژه‌های بلندمدت شخصی و سرمایه‌گذاری بر خویشتن تمرکز کند. درنهایت، مسئولیت‌پذیری در این سطح به معنای تعهد به جامعه نیست، بلکه تعهدی اصیل به حفظ کیفیت زندگی و تضمین تحقق کامل پتانسیلی است که فرد برای خود تعریف کرده است؛ تصمیمی برای مهندسی سبک زندگی به جای پذیرش سبک زندگی دیکته‌شده.

سطح خرد (تجربیات زوجی): خودمختاری مشترک و طراحی خانواده دوفره

در رویکرد زوجی، مفهوم بازتعریف خویشتن و استقلال از بعد فردی به بعد تعاملی و سیستمی ارتقا می‌یابد. در این لایه، زوجیت به‌عنوان واحد بنیادین و خودبسنده زندگی تعریف می‌شود که هویت مشترک خود را مستقل از چارچوب‌های اجتماعی سنتی (به‌ویژه الزام فرزندآوری) شکل می‌دهد. از منظر مصاحبه‌شوندگان استقلال در این مرحله، نه در انکار رابطه، بلکه در طراحی فعالانه مرزها و ارزش‌های مشترک است که رابطه را از هرگونه وابستگی کارکردی آزاد می‌سازد.

تمرکز تحلیلی این سطح بر کفایت زوجی و هم‌تنظیمی هیجانی قرار دارد. مرزبندی نقش‌ها از سوی زوج‌های بدون فرزند انتخابی به گونه‌ای انجام می‌شود که تعارض ناشی از انتظارات بیرونی به حداقل می‌رسد و ساختار هویت زوجی، به جای تأمین آینده از طریق فرزند، بر بهینه‌سازی کیفیت حال رابطه متمرکز می‌شود. این رویکرد، به صیانت از کیفیت رابطه و حفظ استقلال مشترک می‌انجامد.

نحوه بروز استقلال در زندگی زوج‌های بدون فرزند انتخابی، از طریق شکوفایی رابطه با پروژه‌های مشترک محقق می‌شود؛ مانند سفرهای اکتشافی، راه‌اندازی کسب‌وکارهای مشترک یا تعهد به یادگیری‌های متقابل. این پروژه‌ها روایت مشترک زوج را تقویت می‌کند و گفت‌وگوی مستمر پیرامون مرزها و اهداف بلندمدت دوفره، تضمین‌کننده پویایی سیستم زوجی است. منطق تصمیم‌گیری در این سطح، تعریف موفقیت زوجی را خارج از الزام فرزند قرار می‌دهد و این انتخاب را به مثابه یک معاهده آگاهانه برای اولویت دادن به «ما»ی موجود تعریف می‌کند.

زوج م- ۱۰ (مرد، ۲۹ ساله - مدت بی‌فرزند: سه سال): «راستش را بخواهید، ما از اول کار را تمام‌شده در نظر گرفتیم؛ یعنی خودمان را یک تیم کامل دیدیم، نه اینکه منتظر یک نفر سوم باشیم. هویت مشترک ما کاملاً با هم ساخته شده، با کلی حرف‌های خودمونی و بدون تعارف؛ اصلاً کاری به وظیفه‌هایی که جامعه می‌گوید نداشتیم. خیلی رک و پوست‌کنده، به مرزهایی دور خودمون کشیدیم که کسی نتونه با فشار آوردن برای نقش‌های قدیمی، زندگی‌مان را خراب کند. برای ما، همین دوفری بودن، بالاترین سطح آزادی و بهترین حالت برای ساختن دنیای خودمان.»

اظهارات م-۱۰، نه تنها تحقق تحلیل سطح زوجی را نشان می‌دهد، بلکه لایه‌هایی از چالش‌های ذاتی در اتخاذ این سطح از خودمختاری را آشکار می‌سازد. محور اصلی، تعریف زوجیت به مثابه یک واحد تمام و کامل است. جمله «خودمان را یک تیم کامل دیدیم، نه اینکه منتظر یک نفر سوم باشیم»، به صراحت خودبستگی بنیادین را نشان می‌دهد. این انتخاب، اگرچه به آن‌ها اجازه داده است تا در چارچوب صیانت از کیفیت رابطه موفق باشند، اما باید مدنظر قرار گیرد که این موضع‌گیری قطعی (از اول کار را تمام‌شده دیدن) ممکن است در بلندمدت، انعطاف‌پذیری در برابر تجربیات غیرمنتظره یا تغییرات اساسی در تعریف خوشبختی فردی را کاهش دهد. در مواجهه با فشارهای بیرونی، این زوج به مرزبندی فعال و شفاف متوسل شده‌اند. اشاره به «کشیدن مرزهایی دور خودمان» و رک بودن در این زمینه، نشان از مقاومت فعال در برابر هنجارهای اجباری دارد. با این حال، عبارت «کسی نتونه با فشار آوردن برای نقش‌های قدیمی، زندگی‌مان را خراب کند» تلویحاً اعتراف می‌کند که رابطه آن‌ها در معرض یک تهدید

دائمی از جانب انتظارات اجتماعی قرار دارد. موفقیت آن‌ها در حال حاضر در گرو حفظ یک وضعیت دفاعی دائمی است؛ مسئله‌ای که می‌تواند در کوتاه‌مدت انرژی‌زا باشد، اما در طول زمان نیازمند منابع زیادی برای حفظ این دیوار حفاظتی خواهد بود.

زوج م-۱۰ نمونه‌ای قوی از خودمختاری زوجی تثبیت شده هستند که با مرزبندی قوی، کیفیت رابطه را حفظ کرده‌اند؛ اما این موفقیت بر پایه یک موضع‌گیری سخت و انعطاف‌ناپذیر بنا شده است که ممکن است در مواجهه با تغییرات درونی یا فشار اجتماعی طولانی‌مدت، نیازمند بازنگری در سطح مرزها باشد.

زوج م-۰۲ (مرد، ۳۵ ساله - مدت بی‌فرزندگی: شش سال): «راستش را بخواهی، ما خیلی اهل حساب و کتاب هستیم. دیدیم انرژی‌ای که باید برای دوندگی و چالش‌های بچه‌داری بگذاریم، خیلی بیشتر از چیزی که بخواهیم ارزش انرژی بگیریم. برای همین، این انرژی رو با رضایت کامل ریختیم توی کارهایی که خودمون دوست داریم؛ مثل استارت‌آپ کوچیکی که راه انداختیم یا همین سفرهای خفن که دائم میریم. کلاً برای ما، خانواده یعنی همین تیم دو نفره که دائم داریم یه چیز جدید می‌سازیم و با هم یاد می‌گیریم. یه جورایی، رابطه‌مون اونقدر قوی و صمیمی هست که دلمون نمیاد این هماهنگی و حال خوب هیجانی رو با دردسرهای بزرگ‌تر خراب کنیم.»

زوج م-۰۲ با اتخاذ یک راهبرد بهینه‌سازی کارآمد منابع، انرژی خود را به سمت پروژه‌های مشترک (کسب‌وکار و اکتشاف) هدایت کرده‌اند که نماد تعریف فعالانه معنای خانواده توسط خودشان است. سطح بالای هم‌تنظیمی هیجانی که به آن اشاره می‌کنند، نشان‌دهنده کفایت زوجی قوی در مدیریت صمیمیت متمرکز است. با این حال، این الگو به گونه‌ای طراحی شده است که هرگونه عامل خارجی دارای پتانسیل افزایش پیچیدگی مانند فرزندآوری را به عنوان تهدیدی برای ثبات تنظیم‌شده رابطه در نظر بگیرد. این دیدگاه، درحالی که به حفظ وضعیت مطلوب کمک می‌کند، ممکن است ظرفیت زوج برای سازگاری در مواجهه با تغییرات غیرقابل پیش‌بینی را محدود سازد. آن‌ها موفق شده‌اند خانواده را در پروژه‌های مشترک تعریف کنند، اما این تعریف، گستره تجارب عمیق انسانی را فقط براساس سناریوهای قابل کنترل ترسیم می‌کند. حفظ این هماهنگی بالا وابسته به حذف فعالانه هرگونه اصطکاک ذاتی است که نوعی کفایت را در حالت ایستا نگه می‌دارد. این رویکرد، یک خودمختاری بسیار محکم را شکل می‌دهد، اما انعطاف‌پذیری لازم برای رشد در مواجهه با ناشناخته‌های بزرگ‌تر را در معرض پرسش قرار می‌دهد.

سطح میانه (فرهنگی/هنجاری): بازتعریف خویشتن و استقلال

در میدان فرهنگی کرمان، بازتعریف خویشتن و استقلال در زوج‌های بدون فرزند انتخابی، به‌مثابه نوعی کنش بازاندیشانه و مقاومت آرام فرهنگی ظاهر می‌شود. این زوج‌ها با اتکا بر گفت‌وگوی انتقادی و مدیریت مرزهای ارتباطی، تلاش می‌کنند معنا و مشروعیت سبک زندگی خود را در بستر هنجار سنتی خانواده کامل تثبیت کنند.

پاسخ‌های هوشمندانه آنان به پرسش‌های اجتماعی (مثل «چرا بچه ندارید؟») و تولید روایت‌های مثبت درباره شادی، نوعی بازروایت فرهنگی از خوشبختی و کفایت است؛ روایتی که شادی را از فرزندداری جدا می‌کند و به رضایت دوسویه و رشد فردی گره می‌زند. این فرایند، نوعی مدیریت انگ نرم محسوب می‌شود که با بازتعریف واژه‌هایی مثل کمال، خانواده و معنا، معانی جدیدی را در بستر گفتار روزمره تولید می‌کند. از خلال این روایت‌ها، استقلال به‌صورت ارزش فرهنگی بازسازی شده و نه صرفاً فردی، نمود می‌یابد.

زوج م-۰۹ (زن: ۳۹ ساله - مدت بی‌فرزند: نه سال): «از اول ازدواجمان می‌دانستیم که نمی‌خواهیم صرفاً طبق الگوهای سنتی جلو برویم. در شهر ما هنوز نگاه غالب این است که زن و مرد باید با بچه معنا پیدا کنند، ولی ما خواستیم مسیرمان را براساس آرامش و رشد شخصی خودمان بسازیم. اوایل، خانواده‌ها مخصوصاً مادرانمان، مدام می‌پرسیدند تا کی می‌خواهین صبر کنین؟ اما به‌تدریج وقتی دیدند رابطه‌مان پایدار است و از زندگی‌مان رضایت داریم، قضاوت‌ها کمتر شد. حالا احساس می‌کنم هویت ما به‌عنوان یک زوج مستقل، خودش نوعی مقاومت فرهنگی آرام است؛ اینکه نشان دهیم بدون بچه هم می‌توان خانواده‌ای شاد و محترم داشت.»

تصمیم زوج م-۰۹ برای عدم فرزندآوری، نه یک فقدان، بلکه یک انتخاب آگاهانه است که به‌وضوح در تقابل با گفتمان غالب فرهنگی شهر محل سکونتشان (کرمان) قرار دارد؛ گفتمانی که معنای زن و مرد را منوط به داشتن فرزند می‌داند. این زوج از همان ابتدا مسیر خویشتن‌سازی را بر مسیر الگوهای سنتی ترجیح داده‌اند. این امر نشان‌دهنده فردگرایی بازاندیشانه است که در آن، زوج سعی می‌کند به‌جای پذیرش منفعلانه هنجار، چارچوب مشروعیت زندگی خود را بازتعریف کنند. موفقیت آن‌ها در کاهش قضاوت‌ها پس از مشاهده پایداری و رضایت، نشان می‌دهد در این بافتار، اثبات کفایت رابطه تبدیل به تنها سکه تبادل فرهنگی قابل قبول شده است؛ یعنی منطق نتیجه مطلوب (پایداری) بر منطق فرایند سنتی (داشتن فرزند) غلبه کرده است.

نقل قول «هویت ما به‌عنوان یک زوج مستقل، خودش نوعی مقاومت فرهنگی آرام است» دارای ظرافت معنایی مهمی است. این عبارت نشان می‌دهد استقلال به یک سازوکار دفاعی

ساختاری تبدیل شده است. آن‌ها آگاهانه این استقلال را نه تنها برای آرامش و رشد شخصی، بلکه به عنوان یک سند هویتی در برابر جامعه تعریف کرده‌اند. این تثبیت معنا، هرچند سازنده است، اما می‌تواند نشانی از مرزبندی شدید با شبکه‌های حمایتی گسترده‌تر (که معمولاً با فرزندآوری تقویت می‌شوند) باشد.

ادغام این تحلیل با مباحث سطح پایین‌تر نشان می‌دهد این ساختار زندگی زوج مستقل اگرچه در حال حاضر با رضایت پایدار است، اما به شدت به حفظ شرایط فعلی محیطی و تعاملات زوجی وابسته است. فقدان شبکه ایمنی والدینی در دوران سالمندی، که ناشی از انتخاب آگاهانه کنونی است، به انعطاف‌پذیری شناختی بالاتری برای مواجهه با چالش‌های غیرقابل‌پیش‌بینی آینده (بیماری، تغییرات اقتصادی) نیاز دارد که این زوج باید آن را به صورت داخلی تأمین کنند، نه از طریق ساختارهای سنتی خانواده گسترده.

زوج م ۰۴ (مرد: ۳۰ ساله - مدت بی‌فرزند: چهار سال) «توی محیطی مثل کرمان، هنوز این تفکر هست که ازدواج بدون بچه ناقصه، ولی ما از اول با خودمون صادق بودیم. حس کردیم اگر فقط برای رفع انتظار دیگران وارد نقش والدگری بشیم، هم خودمون آسیب می‌بینیم هم فرزند آینده‌مون. الان تمرکز اصلی‌مون روی کاره. اطرافیان گاهی می‌پرسن نمی‌ترسید پیر بشید و تنها بمونید؟ ولی ما جواب می‌دیم که تنهایی واقعی اونجاست که آدم در کنار دیگران نتونه خودش باشه. دوست داریم خانواده‌مون نمونه‌ای باشه از اینکه استقلال و عشق می‌تونن کنار هم معنا پیدا کنن، حتی اگه با هنجارهای فرهنگی معمول فرق داشته باشه.»

تصمیم زوج م-۰۴ در محیط فرهنگی کرمان، اولین لایه خود را در تقابل با انتظار هنجاری شده برای تکمیل نهاد خانواده تعریف می‌کند. اعتراف به این تفکر که ازدواج بدون فرزند ناقص است، خود نشان می‌دهد زوج چقدر آگاهانه در حال مذاکره با بافتار معنایی محیط هستند. ظرافت اصلی در اینجا، استدلال پیشگیرانه آن‌هاست: اجتناب از نقش والدگری صرفاً برای رفع انتظار دیگران، فراتر از یک ترجیح شخصی، تبدیل به یک تعهد اخلاقی نسبت به کیفیت زیست (هم برای خود و هم برای فرزند آینده) می‌شود. این موضع، ارزش صداقت درونی را بر ارزش تأیید بیرونی اولویت داده است. کانون معنایی زندگی این زوج به «کار» منتقل شده است. این جابه‌جایی کانون، در حقیقت، بازنویسی چارچوب مشروعیت در بستر زندگی مشترک است؛ آن‌ها کار را نه صرفاً فعالیت اقتصادی، بلکه بستری برای تحقق فردی زوجی تعریف کرده‌اند.

پاسخ به پرسش سنتی «تنهاماندن در پیری»، به مثابه تغییر پارادایم معنایی تنهایی عمل می‌کند. آن‌ها تنهایی را از سطح کمی (تعداد افراد در خانه) به سطح کیفی (سطح اصالت و خویش‌پنداری در رابطه) ارتقا داده‌اند. این پاسخ نشان‌دهنده یک سازوکار دفاعی شناختی است

که از طریق آن، زوج، ارزش‌های خود را به معیاری برای سنجش سلامت روابط دیگران (آن‌هایی که در سایه هنجار هستند) تبدیل می‌کند. درنهایت، این خانواده در نظر دارد تا استقلال و عشق را نه دو متغیر متضاد، بلکه دو مؤلفه هم‌بافته در ساختار جدید خانواده‌ای تعریف کند که علی‌رغم تفاوت با الگوی فرهنگی غالب، قصد دارد نمونه‌ای متقاعدکننده از کارکرد موفقیت‌آمیز این رویکرد باشد. این مدل زندگی، اگرچه در فاز کنونی، از نظر مصاحبه‌شونده کارآمد به نظر می‌رسد، اما نیازمند سرمایه‌گذاری مضاعف بر انعطاف‌پذیری‌های برنامه‌ریزی‌شده برای مواجهه با مسائل مربوط به کهولت سن یا بحران‌های پیش‌بینی‌نشده است؛ جایی که چارچوب استقلال و عشق متمرکز بر کار ممکن است تنها ضمانت کافی نباشد و نیازمند تعاملات غیرمنتظره با همان ساختار اجتماعی باشد که در حال حاضر از آن فاصله گرفته‌اند.

مضمون سوم: معنابخشی به رابطه زناشویی

این مضمون محوری نشان می‌دهد زوج‌های بی‌فرزند انتخابی در کرمان، رابطه دوفره را به‌مثابه واحد کامل زندگی تجربه و معنا می‌کنند. بی‌فرزندی در این چشم‌انداز نه فقدان، بلکه راهبردی برای صیانت از کیفیت پیوند، هم‌تنظیمی هیجانی و پیگیری اهداف مشترک است. در روایت‌ها، والدگری به‌عنوان نقشی سنگین یا نامتناسب با ظرفیت‌های فعلی ارزیابی می‌شود و انتخاب بی‌فرزندی به‌صورت کنش مسئولانه برای حفظ تعادل زوجی و رضایت بلندمدت بازنمایی می‌شود.

سطح خرد (فردی)

در چشم‌انداز زوج‌های بی‌فرزند انتخابی در کرمان، مضمون «معنابخشی به رابطه زناشویی» در سطح خرد، نه یک انتخاب سبک زندگی، بلکه بازتعریفی اساسی از مفهوم خانواده و مسئولیت فردی است. این مضمون، رابطه زوجی را از یک نهاد ابزاری تولید نسل، به یک نهاد با هدف اصلی حفظ کیفیت پیوند درونی تبدیل می‌کند. برای این زوج‌ها، پیوند عاطفی و هم‌تنظیمی هیجانی معیار اصلی کمال و موفقیت در زندگی است. در این پارادایم جدید، معنای زندگی نه در برون‌سپاری هویت از طریق نقش والدینی، بلکه در درون‌سپاری آن از طریق رشد مشترک فردی و تعمیق رابطه جست‌وجو می‌شود.

در این راستا، والدگری نه یک وظیفه مقدس، بلکه یک انتخاب راهبردی است که با سنجش دقیق پیامدهای آن بر کیفیت رابطه و سلامت روان فردی انجام می‌شود. این انتخاب، تبلور یک اخلاق مسئولیت‌پیشرو است که در آن، کیفیت والدگری بر کمیت اعضای خانواده برتری دارد؛

به عبارت دیگر، اگر زوجی احساس کند ظرفیت هیجانی یا زمانی لازم برای تربیت متعهدانه یک انسان را ندارد، کناره‌گیری از این نقش، نه یک شکست، بلکه نوعی صداقت و مسئولیت‌پذیری عمیق تلقی می‌شود. این تصمیم فردی، اغلب در تضاد با هنجارهای فرهنگی سنتی قرار می‌گیرد، اما تأکید این زوجها بر کیفیت رابطه، نشان‌دهنده مقاومت هویتی آن‌ها در برابر انتظارات اجتماعی است.

هم‌تنظیمی هیجانی، به‌عنوان یک هدف کلیدی در این نوع رابطه، جایگاهی ویژه دارد. رابطه زناشویی به مرکزی برای تنظیم هیجانات و یک پناهگاه امن در برابر استرس‌های بیرونی تبدیل می‌شود. در دنیایی که پیچیده و پر از تعارضات گوناگون است، این رابطه به‌مثابه لنگرگاهی عمل می‌کند که اثربخشی آن، منوط به پایداری و رضایت روانی هر دو طرف است. به‌طور خلاصه، این زوجها با تعریف مجدد معنای خانواده، نوعی فردگرایی بازاندیشانه را در خدمت پایداری رابطه قرار می‌دهند؛ در این رویکرد، سلامت فردی و کیفیت پیوند، جایگزین الزامات سنتی نقش والدگری شده‌اند.

زوج م ۱۰ (زن، ۲۸ ساله - مدت بی‌فرزندگی: سه سال): «ما تو کرمان، یواشکی با خودمون عهد کردیم که مهم‌ترین چیز تو زندگی مشترکمون، حفظ عشق و علاقه بین خودمونیه. این رابطه واسه ما یه سکو نیست که ازش بپریم مرحله بعدی (یعنی بچه بیاریم)، بلکه خود هدفه. می‌دونیم اگه بچه بیاریم، ناخودآگاه یه عالمه از اون حس و حال خوب و انرژی مثبتی که بینمون، کم می‌شه و صرف بچه‌داری می‌شه. ما شجاعتشو داشتیم که این حس ناب خودمونو فدای حرف مردم نکنیم. الان من و همسر من مثل یه تیم قوی می‌مونیم که همه تمرکزش رو گذاشته رو اینکه لحظه‌های قشنگ‌تری رو با هم بسازیم، و همین لحظه‌هاست که زندگی رو برامون شیرین می‌کنه.»

مصاحبه‌شونده م- ۱۰ چارچوبی از ازدواج را ارائه می‌دهد که بر تأکید بنیادین بر رابطه زوجی به‌مثابه کانون معنا بنا شده است. این زوج با شجاعت، هدف ازدواج را از یک نهاد اجتماعی به یک نهاد غایت‌محور تبدیل کرده است؛ جایی که حفظ عشق و علاقه نقطه پایان و کمال است، نه یک سکوی پرتاب به مرحله بعدی (فرزندآوری).

این انتخاب، که به عبارت «یواشکی با خودمون عهد کردیم» متجلی می‌شود، گویای میزان تعهد آن‌ها به اصالت فردی در برابر هنجارهای فرهنگی است. بااین‌حال، این پنهان‌کاری ظریف نشان می‌دهد این استقلال درونی برای کسب مشروعیت، هنوز به‌طور کامل با محیط پیرامون هم‌راستا نشده و مقاومت در برابر نگاه بیرونی بخشی از دینامیک روزمره آن‌هاست. محوری‌ترین تصمیم این زوج، ارزیابی نقش والدگری به‌عنوان یک ریسک کیفیت است.

آن‌ها نگرانی خود را درمورد کاهش انرژی حیاتی هم‌تنظیمی هیجانی و هدایت آن به سمت بیرون، به صراحت بیان می‌کنند. این نگاه، بازتاب یک انتخاب راهبردی پیشرو است: ترجیح داده‌اند کیفیت تعاملات و صمیمیت فعلی را فدای پذیرش یک نقش سنتی نکنند. این ارزیابی نشان می‌دهد آن‌ها ظرفیت انرژی روانی مشترک را مانند یک منبع محدود می‌بینند که باید به دقیق‌ترین شکل ممکن مدیریت شود.

استعاره «تیم قوی» که برای توصیف خود به کار می‌برند، قدرت و انسجام دیدگاه آن‌ها را تأیید می‌کند؛ تیمی که تمام منابع خود را برای غنی‌سازی لحظات مشترک سرمایه‌گذاری می‌کند. این تمرکز بر «لحظه‌های قشنگ»، تأکیدی بر رویکرد اینجایی و اکنونی در معنادار کردن زندگی است. اگرچه این رویکرد به حفظ صمیمیت عمیق کمک می‌کند، اما از منظر تحلیلی، این مدل به شدت به ثبات وضعیت موجود وابسته است و کمتر آمادگی را برای فرسایش طبیعی یا بحران‌های غیرقابل‌پیش‌بینی که نیازمند انعطاف‌پذیری و جذب ورودی‌های جدید (مانند مسئولیت‌های غیرمنتظره) هستند، نشان می‌دهد. درنهایت، این روایت، تصویری قدرتمند از فردگرایی رمانتیک در بافت فرهنگی محافظه‌کار ارائه می‌دهد.

زوج م-۷ (زن، ۳۶ ساله - مدت بی‌فرزند: پنج سال): «ما مدام از سوی خانواده و جامعه تحت فشار قرار می‌گیریم که چرا غایت ازدواج را تحقق نبخشیده‌ایم، اما ما این را نوعی صداقت می‌دانیم؛ صداقت با خود و با پتانسیل‌هایمان. اگر احساس کنیم ظرفیت لازم برای تربیت انسانی مسئولیت‌پذیر و سالم را نداریم، ورود به این نقش برای ما عین بی‌مسئولیتی است. تصمیم گرفتیم به جای ریسک کردن برای فرزند آینده، با تمرکز بر سلامت روان و رشد فردی خودمان، کیفیت پیوندی را که برای هم خلق کرده‌ایم، حفظ کنیم. این انتخاب، نوعی اخلاق مسئولیت پیشرو است؛ ما استقلال و تعهد عمیق خود به یکدیگر را بالاتر از تعریف سنتی از کامل بودن قرار داده‌ایم.»

این زوج، تصمیم خود را بر مبنای یک سنجش پیچیده از ظرفیت‌های اخلاقی و روانی سازمان‌دهی کرده‌اند. تمرکز مرد بر «صداقت با خود و پتانسیل‌هایمان»، گویای این واقعیت است که آن‌ها معیارهای درونی‌سازی‌شده‌ای برای ورود به نقش والدگری دارند که به سادگی با غایت ازدواج مرسوم قابل‌جایگزینی نیست. این نوع تعریف از صداقت، به‌طور ضمنی، چارچوب‌های سنتی را به‌عنوان پیش‌فرض‌هایی ناروشن در نظر می‌گیرد که اکنون نیازمند تأیید فردی سختگیرانه‌تری هستند.

محور اصلی استدلال ایشان، یعنی «اخلاق مسئولیت پیشرو»، یک چارچوب دفاعی بسیار قوی ایجاد می‌کند. آن‌ها والدگری را براساس سنجش ریسک‌های آینده ارزیابی می‌کنند؛ یعنی

پیش‌بینی می‌کنند فقدان ظرفیت لازم برای تربیت یک انسان مسئولیت‌پذیر چه هزینه‌ای را به فرد آینده و در نتیجه، به جامعه تحمیل خواهد کرد. این نگاه، فراتر از میل شخصی به حفظ استقلال یا تمرکز بر رابطه زوجی، به تعهد اجتماعی ضمنی اشاره دارد. باین‌حال، چالش این موضع در اثبات‌پذیری معیارهای ذهنی ظرفیت لازم در طول زمان نهفته است، زیرا این ظرفیت‌ها دائم در حال تغییر و توسعه هستند.

انتخاب حفظ کیفیت پیوند و رشد فردی به جای پذیرش نقش والدگری، درواقع یک تخصیص منابع انرژی روانی است. آن‌ها با یک انتخاب شفاف، از ورود به موقعیتی اجتناب می‌کنند که می‌تواند با کاهش کیفیت پیوند، منبع اصلی معنا و ثبات کنونی‌شان را به خطر اندازد. این راهبرد، در کوتاه‌مدت، موفقیت‌آمیز به نظر می‌رسد؛ زیرا تعهد دوطرفه را تقویت می‌کند، اما این وابستگی شدید به پایداری و ثبات این تعهد عمیق در برابر شوک‌های اجتناب‌ناپذیر زندگی (بیماری، پیری، یا تغییرات فردی در هریک از زوجین) نیازمند نظارت مداوم است. درنهایت، این راهبرد، ضمن حفظ استقلال و تعهد متقابل، مرز روشنی بین هویت «ما» و انتظارات «دیگران» ترسیم می‌کند، هرچند این مرز در برابر فشار بیرونی نیازمند تداوم و بازتأیید دائمی است.

زوج م- ۰۶ (مرد، ۴۵ ساله- مدت بی‌فرزندگی: دوازده سال): «ما عمداً تصمیم گرفتیم اجازه ندهیم هیچ عامل سومی، تعادل ظریف بین خودمان را بر هم بزند. هر شب با هم وقت می‌گذرانیم، از پروژه‌های مشترک لذت می‌بریم؛ این مراقبت متقابل، برای ما قوی‌تر از هر چیزی است که یک فرزند می‌توانست بیاورد. کیفیت عمیق مکالمات ما، ثروت واقعی ماست.»

در سطح زوجی مضمون محوری معنابخشی به رابطه زناشویی، کانون معنابخشی و هویت‌یابی از فرزند به کیفیت رابطه زناشویی منتقل می‌شود. بی‌فرزندگی در این چارچوب، نه یک کمبود یا کاستی، بلکه عاملی تسهیل‌کننده برای دستیابی به کفایت زوجی تعریف می‌شود. این زوجها، رابطه متقابل خود را به‌عنوان یک نظام بسته و کامل در نظر می‌گیرند که دیگر نیازی به تکمیل‌شدن توسط فرزند ندارد. محور این سطح بر اخلاق مراقبت متقابل استوار است؛ جایی که منابع کمیاب‌تر زمان، انرژی و توجه، به‌جای پراکنده‌شدن در نقش‌های والدگری، به‌صورت متمرکز صرف ارتقای سرمایه عاطفی رابطه می‌شوند. این حرکت، تعریف نهاد خانواده را به شکلی رادیکال بازتعریف می‌کند: خانواده‌ای که دو نفر برای یکدیگر کافی‌اند و مرزهای حمایت و تعلق عاطفی را درون همین دو نفر تعریف می‌کنند.

زوج م- ۰۶ به‌وضوح بر محافظت حداکثری از کیفیت رابطه تأکید دارند. آن‌ها فرزند را به‌عنوان یک متغیر اختلال‌زای بالقوه در توازن هیجانی رابطه می‌بینند و با تمرکز بر مکالمات عمیق، هم‌تنظیمی هیجانی خود را در بالاترین سطح حفظ می‌کنند. این تمرکز شدید بر توازن

ظریف داخلی، هرچند در کوتاه‌مدت رابطه را در برابر نوسانات حفظ می‌کند، اما مرزهای رابطه را به یک حباب عاطفی تبدیل می‌کند که ممکن است در برابر شوک‌های بیرونی و تحولات غیرقابل پیش‌بینی زندگی، شکنندگی مضاعفی داشته باشد.

زوج م- ۱ (زن، ۳۶ ساله - مدت بی‌فرزند: ده سال): «یک‌سری اتفاقی‌هایی که بین من و همسر افتاده و در زندگی مشترک هم با آن مواجه شدیم بیشتر روی تصمیم من تأثیر گذاشته و فکر می‌کنم فعلاً در جایگاهی نیستیم با همدیگر در زندگی مشترک، که بتوانیم فرزندی را بیاوریم چون شرایطی گاهی برای من پیش می‌آید و توسط همسر ایجاد می‌شود که من فکر می‌کنم بدون فرزند راحت‌تر هستم و حتی شاید احتمال ترک‌کردن این زندگی را می‌دهم و بیشتر این قضیه هست که روی تصمیم من تأثیر گذاشته است.»

در کنار عوامل انگیزشی فردی و فشارهای اجتماعی، بخشی از مشارکت‌کنندگان، تصمیم به عدم فرزندآوری را به‌طور مستقیم با ناپایداری ادراک‌شده در کیفیت رابطه زناشویی و ترس از پیامدهای بلندمدت تعارضات مرتبط دانسته‌اند. زوج‌هایی که سطح امنیت و ثبات عاطفی رابطه مشترک خود را در سطح مطلوبی ارزیابی نمی‌کنند، تمایل بیشتری به اتخاذ دیدگاه‌های منفی نسبت به مفهوم والدگری نشان می‌دهند و این عامل را مانع اصلی برای فرزندآوری می‌دانند.

فرد می‌داند که وجود فرزند، خاتمه‌دادن به زندگی مشترک را در صورت بروز مشکل بسیار پرچالش و سخت می‌کند. در مقابل، بدون فرزند، جدایی در هر زمان که وابستگی عاطفی از بین برود، میسرتر است. در این شرایط، فردی که با شریک عاطفی خود اشتراک نظر ندارد یا از تعهد او به نقش والدگری مطمئن نیست، مجبور به کنارگذاری خواسته فرزندآوری به‌عنوان یک راهبرد مدیریت ریسک می‌شود تا از پیچیده‌سازی‌های احتمالی آینده جلوگیری کند. این سازوکار به‌وضوح در اظهارات مشارکت‌کننده م-۱ دیده می‌شود که تصمیم خود را تحت تأثیر مستقیم وقایع و شرایط ناشی از همسر در زندگی مشترک می‌داند. این اظهارنظر نشان می‌دهد عدم فرزندآوری در این مورد، نه یک انتخاب فعال براساس سبک زندگی، بلکه یک راهبرد مدیریت ریسک در برابر پویایی‌های منفی رابطه است. فرد، فرزند را عاملی می‌بیند که می‌تواند پیچیدگی‌های جدایی احتمالی را به شکلی جبران‌ناپذیر افزایش دهد. در نتیجه، تا زمانی که امنیت رابطه تأمین نشود، میل به فرزندآوری به‌طور موقت یا دائمی سرکوب می‌شود. این یافته، نیازمند توجه به مؤلفه ثبات رابطه به‌عنوان یک پیش‌شرط شناختی برای تمایل به فرزندآوری در زوج‌هاست. این راهبرد، هرچند در حال حاضر کفایت کامل را فراهم می‌آورد، اما ریسک‌های پنهانی نظیر آسیب‌پذیری ناشی از ایزولاسیون عاطفی را در بلندمدت به همراه دارد.

مضمون چهارم: مواجهه با قضاوت‌های اجتماعی

این مضمون محوری بر تجربه زوج‌های بی‌فرزند انتخابی در کرمان از فشارهای هنجاری، انگ نرم و ضرورت‌های توضیح‌دهی مکرر تمرکز دارد. تصمیم به بی‌فرزندگی در بافتی که والدگری نشانه خانواده کامل تلقی می‌شود، نیازمند مدیریت قضاوت‌ها، مرزبندی ارتباطی و روایت‌سازی هویت است. زوجها با سازوکارهای مقابله‌ای (اجتناب‌گزینی، گفت‌وگوی مرزی، مشروعیت‌بخشی معنایی و بازتعریف موفقیت) تلاش می‌کنند قضاوت‌ها را کاهش دهند و انتخاب خود را طبیعی و معنادار نشان دهند.

درخصوص مضمون محوری مواجهه با قضاوت‌های اجتماعی سطح میانه مؤثرترین سطح درخصوص تجربه زیسته زوج‌های بدون فرزند انتخابی محسوب می‌شود. این سطح بیانگر تقاطع تصمیمات خرد (فردی) و کلان (فرهنگی) است، به‌ویژه در بافتی مانند شهر کرمان که والدگری همچنان یک سنگ‌بنای هنجاری محسوب می‌شود. در سطح میانه، زوج‌های بی‌فرزند انتخابی مدام در معرض فشار هنجاری شبکه‌های نزدیک (خانواده، دوستان صمیمی) قرار دارند که انتخاب آن‌ها را به‌مثابه یک نقص یا عدم تکمیل در چارچوب خانواده سنتی تفسیر می‌کند. منطق غالب فرهنگی این است که فقدان فرزند، مشروعیت نهاد خانواده دوفره را زیر سؤال می‌برد و زوج را ملزم به توجیه مستمر می‌سازد. برای خنثی‌سازی این فشار، زوجها به ابزارهای چندگانه‌ای متوسل می‌شوند که شامل اجتناب‌گزینی (محدودکردن دایره‌هایی که در آن‌ها درباره این موضوع صحبت می‌کنند)، گفت‌وگوی مرزی (تعیین حدود روشن در تعامل با خویشاوندان برای مدیریت پرسش‌های مداخله‌آمیز)، مشروعیت‌بخشی معنایی (ارائه تفاسیری که با زبان هنجار قابل فهم باشند، مثل: فعلاً شرایطمان این‌طور بهتر است) و بازتعریف موفقیت (ارائه موفقیت‌های مشترک به‌عنوان جایگزینی برای شاخص سنتی موفقیت) است. مقاومت این زوجها اغلب نوعی مقاومت منفعلانه یا تطبیق موقتی است؛ آن‌ها برای حفظ آرامش، مجبور به تولید روایت‌های انطباقی با هنجار بیرونی می‌شوند. این امر بیان می‌کند با وجود قاطعیت در سطح خرد، در سطح میانه، ساختار قدرت هنجاری همچنان بر زوج اعمال نفوذ می‌کند و آن‌ها را به‌نوعی تظاهر به انطباق برای کاهش هزینه‌های اجتماعی وادار می‌کند. عادی‌سازی خانواده دوفره در این سطح، نه از طریق پذیرش کامل جامعه، بلکه از طریق مدیریت ماهرانه تعارضات رخ می‌دهد.

زوج م- ۰۵ (زن، ۴۴ ساله - مدت بی‌فرزندگی: هشت سال): «فشار اصلی از سمت مادرشوهرم و خاله‌ام بود که می‌گفتند اگر بچه نداشته باشید، کی هوای شما را در پیری داشته باشد؟ ما مجبور شدیم برایشان تعریف کنیم که ما روی سرمایه‌گذاری بلندمدت روی هم متمرکزیم. هر بار که با سؤال روبه‌رو می‌شدیم، یک پروژه مشترک بزرگمان را علم می‌کردیم و

می‌گفتیم؛ تمرکزمان روی این است. کم‌کم متوجه شدند که ما واقعاً مشغول و شادیم. این اجبار به توضیح دادن، خسته‌کننده بود، اما باعث شد تمرین کنیم چطور با احترام مرز بکشیم.»

زوج م-۵. نمایانگر نوعی مواجهه سنجیده با فشارهای فرهنگی پیرامون بی‌فرزندی انتخابی است؛ رویکردی که به جای تقابل آشکار، از مسیر تطبیق گفت‌وگویی حرکت می‌کند. محور فشاری که از سوی نزدیکان با ذهنیتی سنتی و با توجه به تجربیات خودشان شکل گرفته است، فرزند را تضمین امنیت و مراقبت در سال‌های پایانی می‌دانند. در برابر این گفتمان، زوج با زبانی نرم اما معنادار پاسخ می‌دهند: تمرکز ما سرمایه‌گذاری بلندمدت روی خود رابطه است. این استدلال، در ظاهر پاسخگو و آرام است، اما در عمق، حامل جابه‌جایی مفهوم تداوم از نسل‌زیستی به پایداری عاطفی است. در این سطح، زوج بدون چالش مستقیم با باورهای بزرگ‌ترها، معنا را به مسیری تازه هدایت می‌کنند.

باین‌حال، همین میان‌داری زبانی می‌تواند به‌نوعی سازگاری محافظه‌کارانه هم تعبیر شود؛ زیرا گاه به جای برهم‌زدن منطق تبعیض‌آمیز، آن را بازتعریف می‌کند. وقتی زوج برای مشروعیت‌یافتن ناچار به اثبات سودمندی خود از مسیر پروژه‌ها و دستاوردهای قابل‌رویت می‌شوند، درواقع همچنان در چارچوب منطق فرهنگی «باید مفید بود تا پذیرفته شد» باقی مانده‌اند. این رویکرد اگرچه در سطح اجتماعی تعارض را کاهش می‌دهد، اما در سطح فرهنگی، روند بازتولید هنجار ابزارانگاری رابطه را نیز تداوم می‌بخشد؛ هنجاری که ارزش زندگی زناشویی را در کارکرد و اثربخشی آن می‌سنجد نه در خود تجربه زیستن مشترک.

با وجود این، می‌توان گفت زوج م-۵ از دل فشارهای اجتماعی، مهارتی ظریف در مرزبندی محترمانه و گفت‌وگوی تعدیلی کسب کرده‌اند. آنان از تکرار توضیح و دفاع، پلی ساخته‌اند برای رشد مهارت ارتباطی و تحکیم پیوند زناشویی. درنهایت، این نمونه نشان می‌دهد عادی‌سازی خانواده دونفره در بافتی سنتی مانند کرمان، نه با ستیز که با چانه‌زنی معنایی، بازنویسی آرام ارزش‌ها و شکل‌گیری نوعی مقاومت ملایم پیش می‌رود، هرچند این مسیر، همچنان زیر سایه ضرورت تأیید از سوی فرهنگ مسلط باقی می‌ماند.

زوج م-۲ (مرد، ۳۵ ساله - مدت بی‌فرزندی: شش سال): «در جمع همکاران، خیلی راحت‌ترم؛ آنجا موفقیت شغلی حرف اول را می‌زند. اما در جمع فامیل، هرکس با دید خیرخواهانه حرفی می‌زند که نمک روی زخم است. مثلاً می‌گفتند: خدا صلاح ندیده. ما به جای بحث فلسفی، همیشه پاسخ را کوتاه می‌کردیم و می‌گفتیم: هر دو به این نتیجه رسیدیم که فعلاً تمام انرژی‌مان صرف حمایت از کسب‌وکارمان کنیم. این عبارت حمایت از کسب‌وکار، برای نسل قدیمی قابل‌هضم‌تر از بیان عدم علاقه به فرزند بود.»

زوج م-۲۰ تصویری روشن از چانه‌زنی آرام میان ارزش‌های سنتی و مدرن در بستر روابط خویشاوندی ارائه می‌دهد. در محیط کاری، شاخص هویت او براساس موفقیت شغلی تعریف می‌شود؛ بنابراین، احساس تعارض یا قضاوتی وجود ندارد، اما در جمع‌های خانوادگی، الگوی هنجاری «فرزند به‌عنوان مشروعیت خانواده» دوباره زنده می‌شود. فشار گفت‌وگوهای به‌ظاهر خیرخواهانه، او و همسرش را واداشته است تا از راهبرد پاسخ کوتاه و قابل‌قبول فرهنگی استفاده کنند؛ یعنی تمرکز بر حمایت از کسب‌وکار. این پاسخ نه صرفاً طفره‌رفتن، بلکه نوعی ترجمه فرهنگی است که احساسات طرف مقابل را ملایم می‌کند و درعین‌حال مرز تصمیم شخصی را حفظ می‌کند.

باین‌حال، همین انطباق به‌ظاهر ماهرانه، نشانه‌ای از وجود ترس از طرد معنوی در دل گفت‌وگوهای خانوادگی است. زوج برای حفظ آرامش ناچارند تصمیم خود را در قالب واژه‌هایی قابل‌هضم برای نسل قدیم بازنویسی کنند و بدین‌ترتیب، بی‌آنکه بخواهند، همچنان در چارچوب شبکه مشروعیت جمعی باقی می‌مانند. این نوع مدیریت محترمانه تعارض، هرچند نشانه بلوغ ارتباطی است، اما نشان می‌دهد استقلال معنایی انتخاب هنوز کامل نشده است و هنوز باید توجیهی اجتماعی برای آن یافت. درمجموع، روایت م-۲۰ از سطحی از مقاومت محتاطانه و انطباق کلامی حکایت دارد؛ مقاومتی که به‌جای تغییر قواعد بازی، صرفاً قواعد را برای مدتی با ظرافت به تعویق می‌اندازد تا فضای زیستن متفاوت، بی‌صدا اما پیوسته، امکان‌پذیر شود.

زوج م-۰۹ (زن، ۳۹ ساله - مدت بی‌فرزند: نه سال): «وقتی یکی از نزدیکان از ما می‌پرسد چرا در این سن هنوز بدون فرزند هستید، ما دیگر دفاع نمی‌کنیم. فقط یک تغییر مسیر در صحبت ایجاد می‌کنیم. به او می‌گوییم که هدف ما در این دهه از زندگی، تثبیت موقعیت شرکتیمان است و تمام منابع انرژی‌مان را صرف آن می‌کنیم. خوشبختانه شرکت موفق شد و این موفقیت برای آن‌ها قابل‌لمس است. به این ترتیب، ما حوزه بحث را از نقص احتمالی به دستاورد بالفعل منتقل می‌کنیم. این روش، قضاوت را بی‌اثر می‌کند؛ چون آن‌ها مجبورند دستاورد ما را به جای فرزند، به‌عنوان اولویت اصلی بپذیرند.»

زوج م-۰۹ با هفت سال بی‌فرزند انتخابی، راهبرد خود را به سطحی از تغییر مسیر گفتمانی موفق ارتقا داده‌اند. در مواجهه با پرسش سنتی، چرا فرزند ندارید، آن‌ها دیگر وارد فاز دفاعی نمی‌شوند که نیازمند توجیه ناتوانی یا عدم تمایل است. در عوض، با یک مانور گفت‌وگویی استادانه، کانون توجه را از نقص احتمالی به دستاورد بالفعل منتقل می‌کنند؛ تثبیت موقعیت شرکت. موفقیت قابل‌لمس کسب‌وکارشان به‌عنوان یک اولویت اصلی تثبیت می‌شود که جایگزین منطقی برای انتظارات سنتی فرزندآوری می‌شود. این روش، قضاوت را بی‌اثر می‌سازد؛

زیرا دیگران مجبورند موفقیت ملموس را بپذیرند و به‌طور ضمنی، آن را به‌جای فرزند، به‌عنوان خروجی معنادار این دهه از زندگی‌شان قرار دهند. اینجاست که این سازوکار انتقال حوزه بحث در عین کارآمدی، هنوز مبتنی بر منطق سرمایه‌داری کار و اثربخشی است. این زوج با موفقیت خود، هنجار تولید ارزش را در برابر هنجار فرزندآوری قرار داده‌اند، اما این به معنای آزادی کامل از فشار نیست، بلکه به معنای تغییر ابزار مشروعیت‌یابی است. آن‌ها با موفقیت توانسته‌اند فرزند را با شرکت جایگزین کنند، اما همچنان درگیر این الزام اجتماعی باقی مانده‌اند که هر زندگی باید دستاورد مادی یا اجتماعی قابل‌سنجشی داشته باشد تا ارزشمند شمرده شود. این روش، راهی هوشمندانه برای حفظ استقلال در جمع است، اما نشان می‌دهد رهایی کامل از نیاز به توجیه عملکردی هنوز به شکل کامل محقق نشده است.

مضمون مواجهه با قضاوت‌های اجتماعی (سطح میانه) مهم‌ترین بعد اجتماعی تجربه زیسته زوج‌های بی‌فرزند انتخابی در کرمان است؛ جایی که والدگری همچنان سنگ‌بنای این هنجار مهم قلمداد می‌شود. زوج‌ها در سطح میانه دائم زیر فشار شبکه‌های نزدیک قرار دارند که انتخاب آن‌ها را به مثابه نقص می‌بیند و آن‌ها را ملزم به توضیح‌دهی مکرر می‌سازد. سازوکارهای مقابله‌ای آن‌ها (مانند مشروعیت‌بخشی معنایی با تمرکز بر کسب‌وکار یا رابطه)، تلاشی سنجیده برای مدیریت مرزهای ارتباطی و کاهش هزینه‌های اجتماعی است. این مقاومت، بیشتر از نوع تطبیق کلامی هوشمندانه است تا برهم‌زدن کلی هنجار. در نتیجه، عادی‌سازی خانواده دوفره نه با پذیرش کامل جامعه، بلکه با تولید روایت‌های جایگزین و تغییر ماهیت توجیه (از ناتوانی به اولویت‌بندی متفاوت) محقق می‌شود که این خود بار روانی توضیح‌دهی مستمر را به همراه دارد.

جدول ۳. جمع‌بندی مضمون‌های اصلی پژوهش و پیوند آن‌ها با مفاهیم نظری در زوج‌های بی‌فرزند انتخابی کرمان

مضمون تحلیلی	یافته‌های تجربی غنی‌شده	چارچوب‌های نظری مرتبط و تفسیر تحلیلی	جمع‌بندی انتقادی و نوآوری نظری
بازتعریف خویش و استقلال زوجی	بی‌فرزندگی به مثابه پروژه‌ای هویتی برای خودتحقق‌بخشی، استقلال روانی و زمانی و افزایش کارایی زندگی مشترک بازنمایی می‌شود. زوج‌ها بر رشد فردی، خلاقیت، توسعه حرفه‌ای و سازمان‌دهی مجدد منابع تمرکز می‌کنند.	● فردگرایی بازاندیشانه- گیدنز: هویت و سبک زندگی محصول انتخاب‌های تأملی و نه الزامات سنتی. ● انتخاب عقلانی- کلمن: فرزندآوری به‌عنوان سرمایه‌گذاری پرهزینه در برابر منافع فردی بازاندیشانه سنجش می‌شود. ● کفایت زوجی- کارتر و	این مضمون تلفیق سه سطح نظری را آشکار می‌کند: هویت فردی، عقلانیت اقتصادی و رابطه زوجی خودپسنده. در بستر فرهنگی کرمان، بی‌فرزندگی انتخابی به منزله راهبرد بازاندیشانه برای خودتحقق‌بخشی در بافت سنتی معنا می‌گیرد.

مضمون تحلیلی	یافته‌های تجربی غنی شده	چارچوب‌های نظری مرتبط و تفسیر تحلیلی	جمع‌بندی انتقادی و نوآوری نظری
		مک‌گلدریک: رابطهٔ دونفره واحدی خودبسنده برای رشد و رضایت تعریف می‌شود.	
مواجهه با قضاوت‌های اجتماعی و مدیریت انگ	زوج‌ها با فشارهای فرهنگی و پرسش‌های نمادین دربارهٔ «چرایی بی‌فرزند» زیست می‌کنند و از راهبردهایی چون پاسخ‌های کنایه‌آمیز، تغییر مسیر گفت‌وگو و مشروعیت‌بخشی از طریق روایت‌های موفقیت مالی و اجتماعی بهره می‌گیرند.	● مدیریت انگ- گافمن: زوج‌ها از فنون ارائهٔ خود برای حفظ چهره و هویت اجتماعی استفاده می‌کنند. ● فشار هنجاری- دورکیم و بورديو: در برابر ساختار قدرت نمادین خانواده تولیدمثل، روایت‌های قابل قبول فرهنگی تولید می‌کنند. ● مقاومت فرهنگی آرام- اسکات: میکروسطحی، تدریجی و غیرتقابلی در میدان زندگی روزمره.	بی‌فرزندگی انتخابی به‌مثابهٔ فرایند مقاومت نمادین و بازآفرینی هویت در برابر هنجارهای غالب ظاهر می‌شود. زوج‌ها از زبان، معنا و روایت برای محافظت از انتخاب خود بهره می‌گیرند.
معاینه‌خشی به رابطهٔ زناشویی به‌عنوان واحد عاطفی کامل	رابطهٔ دونفره به‌مثابهٔ «تیم منسجم» و «خانوادهٔ دونفره کامل» بازنمایی می‌شود. تمرکز بر انسجام هیجانی، رضایت متقابل و سرمایه‌گذاری عاطفی جایگزین نقش والدگری است.	● کفایت زوجی- کارتر و مک‌گلدریک: اولویت‌دادن به پیوند زوجی بر منابع هیجانی محدود. ● فردگرایی بازاندیشانه - گیدنز: رابطهٔ زناشویی، بخشی از پروژهٔ هویتی مشترک می‌شود. ● سرمایهٔ عاطفی- ایلولز: منابع محدود هیجانی در رابطهٔ زوجی متمرکز می‌شود و فرزند به‌عنوان متغیر اختلال‌زا حذف می‌شود.	خانوادهٔ سنتی به واحد عاطفی و هویتی دونفره بدل می‌شود؛ بی‌فرزندگی انتخابی راهبردی برای حفظ کیفیت پیوند و رفاه هیجانی درون رابطه است، نه صرفاً امتناع از تولید نسل.
تعارض و مقاومت فرهنگی در	در بستر فرهنگی کرمان، تصمیم بی‌فرزندگی در تعارض با هنجارهای پایدار فرزندآوری و ارزش نمادین مادری اتخاذ	● کارکردگرایی ساختاری- پارسنز: زوج‌ها در ساختار سنتی خانواده تعارض کارکردی ایجاد می‌کنند.	این مضمون نمایانگر تنش میان نظم فرهنگی بازتولید نسل و پروژهٔ مدرن خودمختاری است. بی‌فرزندگی

مضمون تحلیلی	یافته‌های تجربی غنی شده	چارچوب‌های نظری مرتبط و تفسیر تحلیلی	جمع‌بندی انتقادی و نوآوری نظری
برابر نظم فرزندآور	می‌شود. زوج‌ها از سازوکارهایی چون حصارکشی عاطفی، دیپلماسی کلامی و بازتعریف معنایی برای دفاع از استقلال خویش استفاده می‌کنند.	● سرمایه نمادین - بورديو: هنجار فرزندداشتن به عنوان سرمایه مشروعیت فرهنگی بازتولید می‌شود و زوج‌ها با خلق شکل جدیدی از سرمایه نمادین (کیفیت زندگی و خودتحقق بخشی) پاسخ می‌دهند. ● مقاومت روزمره - اسکات: کنش‌های خُرد، شیوه‌های حفظ استقلال در چارچوب نظم موجودند.	انتخابی در مقام کنش بازاندیشانه و اصلاح نرم ساختار فرهنگی ظاهر می‌شود که هم استقلال فردی و هم کفایت زوجی را تداوم می‌بخشد.

جدول ۳ مضمون‌های اصلی استخراج‌شده از مصاحبه‌ها در کنار مفاهیم نظری تبیین‌کننده آن‌ها را نشان می‌دهد. این جمع‌بندی، مسیر گذار از داده‌های تجربی به تحلیل نظری را فراهم می‌کند و نشان می‌دهد تصمیم بی‌فرزندگی در بافت کرمان، حاصل تعامل میان سطح هویتی، رابطه‌ای و ساختاری زندگی زوجی است.

۱۱. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی تجربه زیسته زوج‌های بدون فرزند انتخابی در شهر کرمان، به واکاوی ابعاد و لایه‌های مختلف معنایی این پدیده در سطوح خرد، میانه و کلان پرداخت. یافته‌ها نشان داد بی‌فرزندگی انتخابی، تصمیمی چندوجهی است که ریشه در تعامل پیچیده بین انگیزه‌های فردی، فشارهای اجتماعی و شرایط ساختاری دارد.

در سطح خرد، زوج‌ها بی‌فرزندگی را به عنوان پروژه‌ای برای تحقق خویشتن و حفظ کیفیت رابطه زناشویی تعریف می‌کنند. این انتخاب، فرصتی برای تمرکز بر رشد فردی، آزادی عمل و سرمایه‌گذاری عاطفی در رابطه فراهم می‌آورد. با این حال، این رویکرد با چالش‌هایی مانند ایزولاسیون عاطفی و شکنندگی در برابر شوک‌های بیرونی نیز همراه است.

در سطح میانه، زوج‌ها با فشارهای فرهنگی و قضاوت‌های اجتماعی ناشی از هنجارهای فرزندآوری مواجه‌اند. آن‌ها از راهبردهایی مانند پنهان‌سازی تصمیم، توجیه اقتصادی و تأکید بر استقلال فردی برای مقابله با این فشارها استفاده می‌کنند. این مقاومت، نشان‌دهنده آگاهی و

عاملیت زوجها در برابر انتظارات جامعه است.

در سطح کلان، ناکارآمدی نهادی و بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی به‌عنوان دلایل عقلانی برای اجتناب از والدگری عمل می‌کنند. این عوامل، انتخاب بی‌فرزند را به تصمیمی آگاهانه و مسئولانه در برابر شرایط نامساعد تبدیل می‌کنند. با این حال، این رویکرد نیازمند توجه به پیامدهای جمعیتی و اجتماعی ناشی از کاهش نرخ فرزندآوری است.

در مجموع، این پژوهش نشان داد بی‌فرزندگی انتخابی به‌ویژه در شهرهای غیرمرکزی با بافت فرهنگی خاص پدیده‌ای پیچیده است که باید در بستر معانی فرهنگی، فشارهای اجتماعی و شرایط ساختاری فهم شود. این انتخاب نه صرفاً واکنشی به مشکلات اقتصادی، بلکه بازتابی از تغییرات عمیق در ارزش‌ها، هویت‌ها و سبک‌های زندگی است. پژوهش حاضر گویای این است که بی‌فرزندگی انتخابی پدیده‌ای پیچیده و چندلایه است که نمی‌توان آن را صرفاً به‌عنوان یک انتخاب فردی یا یک انحراف اجتماعی تقلیل داد. درک عمیق‌تر این پدیده، نیازمند توجه به تعامل بین ابعاد فردی، اجتماعی و ساختاری است.

اهمیت نظری و کاربردی پژوهش در آن است که نشان می‌دهد سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و فرهنگی، بدون توجه به زمینه‌های فرهنگی و تجربه زیسته افراد، نمی‌تواند موفق باشند و همچنین بر ضرورت طراحی سیاست‌های اجتماعی‌ای تأکید دارد که به‌جای تحمیل هنجارهای سنتی، به‌رسمیت‌شناختن تنوع سبک‌های زندگی و حمایت از انتخاب‌های آگاهانه افراد را در دستور کار قرار دهد. به این ترتیب، بی‌فرزندگی انتخابی در کرمان را باید نه به‌عنوان فقدان، بلکه به‌عنوان بازتابی از تحولات فرهنگی و اجتماعی نوین در ایران تحلیل کرد؛ تحولی که آینده خانواده و سیاست‌های اجتماعی را به بازاندیشی جدی فرامی‌خواند.

پیشنهادهای سیاستی برای مدیریت پدیده بی‌فرزندگی انتخابی

سطح اقتصادی-اجتماعی

- کاهش هزینه‌های فرزندآوری: ارائه یارانه‌های مستقیم برای هزینه‌های درمان، آموزش و تغذیه کودک.
- حمایت مالی از خانواده‌ها: اعطای وام‌های کم‌بهره یا کمک‌هزینه‌های مسکن به خانواده‌های دارای فرزند.
- سیاست‌های اشتغال و کار-زندگی: ایجاد شرایط کاری انعطاف‌پذیر (مانند دورکاری یا ساعات شناور) برای والدین، به‌ویژه مادران شاغل.
- بیمه و امنیت اجتماعی: تقویت بیمه‌های درمانی و بازنشتگی برای خانواده‌های

دارای فرزند به‌منظور کاهش نگرانی‌های آینده.

سطح فرهنگی-هنجاری

- بازنمایی مثبت والدگری در رسانه‌ها: تولید برنامه‌ها و کمپین‌های فرهنگی به‌منظور بازنمایی فرزندآوری به‌عنوان بخشی از موفقیت و شادی خانوادگی.
- کاهش انگ اجتماعی نسبت به مشکلات والدگری: آموزش عمومی برای پذیرش چالش‌های تربیت کودک و حمایت اجتماعی از والدین.
- گفت‌وگوی بین‌نسلی: ایجاد فضاهایی برای تعامل میان نسل جوان و بزرگ‌ترها درباره ارزش‌های جدید خانواده به‌منظور کاهش فشارهای سنتی.
- ترویج الگوهای خانواده متعادل: معرفی نمونه‌هایی از خانواده‌هایی که توانسته‌اند میان استقلال فردی و مسئولیت والدگری تعادل برقرار کنند.

سطح نهادی-حمایتی

- تقویت زیرساخت‌های آموزشی و بهداشتی: دسترسی آسان و باکیفیت به مدارس، مهدکودک‌ها و خدمات درمانی برای کودکان.
- ایجاد مراکز مشاوره خانواده: ارائه خدمات مشاوره‌ای برای زوجها در زمینه مدیریت رابطه، تربیت فرزند و کاهش تعارضات.
- سیاست‌های تشویقی بلندمدت: طراحی برنامه‌های پایدار (نه مقطعی) برای حمایت از خانواده‌های دارای فرزند، به‌منظور افزایش اعتماد زوجها به آینده.
- توجه به زنان شاغل: ایجاد قوانین حمایتی مانند مرخصی زایمان طولانی‌تر، امنیت شغلی پس از زایمان و امکانات مراقبت از کودک در محیط کار.
- برای رفع پدیده بی‌فرزندگی انتخابی، باید ترکیبی از سیاست‌های اقتصادی، فرهنگی و نهادی اجرا شود. زوجها زمانی به فرزندآوری تمایل نشان می‌دهند که:
- فشارهای اقتصادی کاهش یابد،
- والدگری به‌عنوان ارزش مثبت و نه بار سنگین فرهنگی بازنمایی شود،
- حمایت‌های نهادی و اجتماعی پایدار و قابل اعتماد وجود داشته باشد.

منابع

- بگی، م. (۱۴۰۲). شیوع، علل و پیامدهای بی‌فرزندگی در ایران و جهان: یک مرور نظام‌مند. مجله سیاست‌های جمعیتی، ۳۵-۵۸.
- خلج‌آبادی فراهانی، ف.، و کیانی علی‌آبادی، ف. (۱۳۹۷). بازاندیشی در معنای فرزند و دلالت‌های آن در زندگی: رهیافت کیفی در زنان متأهل بی‌فرزند ساکن شهر تهران. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۳(۲۵)، ۶۷-۱۰۶.
- حمیدی‌فر، م.، کنعانی، م. ا.، و عباداللهی چندانق، ح. (۱۳۹۶). نگاه بی‌فرزندان ارادی درباره فرزندآوری: مطالعه‌ای در شهر رشت. جامعه‌پژوهی فرهنگی، ۸(۳)، ۲۵-۵۰.
- خواجه‌امینیان، ف.، زهراکار، ک.، کیامنش، ع.، و محسن‌زاده، ف. (۱۴۰۲). تجارب زیسته زوجین بی‌فرزند انتخابی: یک مطالعه پدیدارشناسی تفسیری. فصلنامه علوم روان‌شناختی، ۱۳۱(۱)، ۳۷-۵۴.
- مدیری، ف.، و کیانی علی‌آبادی، ف. (۱۴۰۲). قصد و ایدئال بی‌فرزندگی و تک‌فرزندگی در شهر تهران. مجله مطالعات اجتماعی، ۹۳-۱۱۵.
- محمودیانی، س. (۱۳۹۹). بی‌فرزندگی طول عمر و همبسته‌های اجتماعی و اقتصادی آن در بین زنان ساکن استان‌های با باروری خیلی پایین در ایران. پایش، ۱۹(۵)، ۵۴۱-۵۴۸.
- رفعت‌جاه، م.، و سبحانی، س. (۱۴۰۳). بی‌فرزندگی اختیاری: مطالعه‌ای بر تجربه زیسته زوجین تهرانی. پژوهشنامه زنان، ۱۵(۴۹)، ۳۷-۷۰.
- Anglo, J. G. C., et al. (2023). The lifeworld of voluntary childless married couples. *Migration Letters*, 20(8), 1310–1317.
- Baghi, M. (2023). Prevalence, causes, and consequences of childlessness in Iran and the world: A systematic review. *Population Policy Journal*, 35–58. (in Persian)
- Hamidifar, M., Kenani, M. A., & Ebadollahi Chenazanagh, H. (2017). Views of voluntary childless individuals about childbearing: A study in Rasht city. *Cultural Sociology Research*, 8(3), 25–50. (in Persian)
- Khaleghabadi Farahani, F., & Kiani Aliabadi, F. (2018).

Rethinking the meaning of children and its implications in life: A qualitative approach among married childless women in Tehran. *Journal of Iranian Population Association*, 13(25), 67–106. (in Persian)

- Khaje-Aminian, F., Zehrakar, K., Kiamanesh, A., & Mohsenzadeh, F. (2023). Lived experiences of voluntarily childless couples: An interpretative phenomenological study. *Psychological Sciences Quarterly*, 121, 37–54. (in Persian)
- Mahmoudiani, S. (2020). Childlessness, longevity, and its social and economic correlates among women living in provinces with very low fertility in Iran. *Payesh*, 19(5), 541–548. (in Persian)
- Modiri, F., & Kiani Aliabadi, F. (2023). Intentions and ideals of childlessness and one-child families in Tehran. *Social Studies Journal*, 93–115. (in Persian)
- Rafatjah, M., & Sobhani, S. (2024). Voluntary childlessness: A study of lived experiences of couples in Tehran. *Women's Research Journal*, 15(49), 37–70. (in Persian)
- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. London: SAGE Publications.
- Utamidewi, W., et al. (2022). When spouse decide to be childfree: Are they happy without child? *Proceedings of International Conference on Communication Science*, 2(1), 118–130.
- Zapanta, E. D., et al. (2023). Life without a child: A phenomenological study of adult couples in Quezon City. *Psychology and Education Journal*, 7, 666–674.